

منابع قدرت نرم در سیاست‌های کلی نظام؛ موردکاوی سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه جمهوری اسلامی ایران

سیدمحمدجواد قربی^۱ * علی اکبر جعفری^۲

چکیده

در مقاله حاضر سعی شده است به بررسی منابع قدرت نرم ایران در سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه پرداخته شود. سؤال اصلی این است که بیشترین برجستگی‌های منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در سیاست‌های کلی برنامه ششم کدامند و شامل چه مؤلفه‌هایی است. برای پاسخ به این سؤال، از روش تحلیل محتوا با رویکرد کمی استفاده شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد: منابع سیاسی، اقتصادی و فرهنگی قدرت نرم در سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه وجود دارند که در تعامل با یکدیگر، جایگاه و منزلت منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران را ارتقا خواهند داد. در میان منابع قدرت نرم استخراج شده، بیشترین برجستگی با منابع اقتصادی بوده و در میان مؤلفه‌های اقتدارآفرین، بیشترین فراوانی مرتبط با اقتصاد دانش‌بنیان و مقاومتی، معنویت و ارزش‌های اساسی و دفاع همه‌جانبه است. البته منابع قدرت نرم در جامعه ایرانی با آسیب‌ها و چالش‌هایی در حوزه‌های اقتصادی، علمی، فرهنگی و اجتماعی روبروست که باید راهبردهای متناسب برای رفع موانع اجرایی شدن منابع قدرت نرم جامعه ایرانی اتخاذ شود.

واژگان کلیدی: قدرت نرم، جمهوری اسلامی ایران، ارزش‌های انقلاب اسلامی، برنامه ششم توسعه، اقتصاد مقاومتی و دیپلماسی

فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی • سال پنجم • شماره نوزدهم • تابستان ۹۵ • صص ۴۴-۷

تاریخ دریافت مقاله: ۹۴/۹/۹ تاریخ پذیرش مقاله: ۹۵/۱/۳۱

۱. کارشناس ارشد اندیشه سیاسی پژوهشکده امام خمینی (ره) و انقلاب اسلامی، نویسنده مسئول (ghorbi68@yahoo.com)
۲. استادیار علوم سیاسی دانشگاه مازندران (a.jafari@umz.ac.ir)

مقدمه

در برهه‌ای که اجماع علمی متفکران اجتماعی، آغاز دوره گذار از موج دوم تمدنی به عصر اطلاعات را در جهان توسعه‌یافته و گسترش مناسبات عقلانی در جهان و پایان عصر ایدئولوژی در دهکده جهانی به‌عنوان رویکرد جدید جهانی نوید می‌دادند، انقلابی شکوهمند در ایران به وقوع پیوست که جهانیان را به‌دلیل اتکا به قدرت نرم‌افزاری به شگفتی واداشت. قدرت دینی و معنوی نقشی تعیین‌کننده در معادلات سیاسی و تصمیم‌گیری‌های جهانی یافت و ارزش‌های معنوی و فرهنگی از تأثیرگذاری عمده‌ای در روابط بین‌الملل و نیز تصمیمات جهانی و منطقه‌ای برخوردار شد. انقلاب اسلامی ایران به‌عنوان انقلابی برای معنویت و ارزش‌ها، نه تنها ریشه در اعتقادات اسلامی داشت، بلکه محرک و هدف خود را در دین جست‌وجو می‌کرد. اندیشه انقلاب اسلامی به‌عنوان نمونه‌ای تازه از نظام حکومتی در چشم‌انداز جهانی که از اسلام ناب نشئت گرفته بود، توانست در زمانی کوتاه پیام اصلی خود را که همانا مبارزه با ظلم و ستم و برپایی حکومتی عادلانه بود، به دورترین نقاط جهان برساند. از دیگر سو، انقلاب اسلامی با شکستن انحصارگرایی در عرصه روابط بین‌الملل و برهم زدن معادلات جهانی و منطقه‌ای، توانست اعتماد به نفس را در مسلمانان تقویت کند. از این رو، انقلاب اسلامی ایران را می‌توان تجلی تحقق قدرت نرم به معنای توانایی نفوذ در رفتار دیگران بدون تهدید و یا پرداخت هزینه محسوس به شمار آورد. انقلاب اسلامی ایران از رهگذر تبیین اندیشه و آرمان عدالت‌خواهانه خود، درصدد برآمد با روش‌های غیرمستقیم به نتیجه دلخواه و مطلوب (بیداری اسلامی) دست یابد. تأیید ارزش‌های انقلاب توسط جنبش‌های آزادی‌بخش، اشاعه الگوی مردم‌سالاری دینی، استقبال ملل مستضعف و افزایش اشتیاق آنان به نقش‌آفرینی جمهوری اسلامی در صحنه بین‌الملل، توان متقاعدسازی دیگر ملل از زاویه توانایی شکل دادن به ترجیحات و اولویت‌های آنان، جلب و جذب جهان اسلام به شخصیت رهبری، فرهنگ، ارزش‌ها، ساختار سیاسی و اعتبار اخلاقی جمهوری اسلامی

ایران و نیز انتقال پیام انقلاب به مخاطبان مسلمان و مستضعفان را می‌توان در زمره مواردی دانست که جایگاه قدرت نرم را در فرایند استقرار بنیان‌های انقلاب اسلامی ایران آشکار می‌سازد.

استفاده از قدرت نرم به منظور نشان دادن مشروعیت سیاست‌های انقلاب اسلامی را می‌توان چهره‌ای جدید از قدرت قلمداد کرد که دربرگیرنده مؤلفه‌های فرهنگی، ایدئولوژیک، سیاسی و فکری بوده است. ارزش‌هایی نظیر مردم‌سالاری دینی و کمک‌های بشردوستانه به نهضت‌های رهایی‌بخش و ارتقای توانمندی‌های علمی و فرهنگی کشور را می‌توان در زمره موارد اهتمام به قدرت نرم برشمرد. قدرت نرم در فرایند انقلاب اسلامی چیزی بیش از ترغیب و یا توانایی تهییج ملت‌ها بوده است، چراکه علاوه بر آن دربردارنده مفهوم توانایی جذب افراد نیز هست که عموماً به موافقت و رضایت منجر می‌گردد. به بیان دیگر، در روابط مبتنی بر اخلاق، قدرت نرم از توان جذب‌کننده‌ای برخوردار است، به گونه‌ای که می‌تواند رفتار مردم را با جذابیتی قابل رؤیت اما غیرمحسوس تعیین کند و تغییر دهد. بهره‌گیری انقلاب اسلامی از جذابیت پیام برای ایجاد اشتراک بین ارزش‌های اسلامی، استقلالی و ضداستکباری، ترغیب مسلمانان و ملت‌های جهان سوم به همکاری و تشریک مساعی برای دستیابی به هدف مشترک و تبیین فرهنگ و ارزش‌های انقلابی و الگوی توسعه بومی و درون‌زا حکایت از جذابیت اندیشه انقلاب اسلامی در صحنه بین‌المللی داشت، به گونه‌ای که توانست بدون مجبور کردن مردم به تغییر رفتار از طریق تهدید و یا پرداخت هزینه، آنان را برای کسب نتیجه دلخواه و مطلوب جلب و جذب نماید (دهشیری، ۱۳۸۷: ۶۷-۶۶). با این اوصاف، قدرت نرم را می‌توان از جهات مختلفی مورد بررسی قرار داد، چراکه این مفهوم به شدت زمینه‌محور بوده و متناسب با عناصر هویتی جوامع معنا می‌یابد. از این منظر تحلیل اسناد راهبردی و بالادستی دارای اهمیت ویژه‌ای است که تحلیلگران معمولاً به آن عطف توجه دارند (افتخاری و جانی‌پور، ۱۳۹۲: ۲). در همین راستا، مقاله حاضر سعی دارد به واکاوی منابع قدرت در سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه بپردازد و سؤال اصلی عبارت است از: بیشترین برجستگی‌های منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در سیاست‌های کلی برنامه ششم کدامند و شامل چه مؤلفه‌هایی است؟ برای پاسخ به این سؤال، لازم است به سؤالات فرعی پاسخ دهیم: قدرت نرم به چه معناست و دارای چه منابعی است؟ منابع فرهنگی قدرت نرم در سیاست‌های کلی برنامه

توسعه ششم کدامند؟ منابع سیاسی قدرت نرم در سیاست‌های کلی برنامه توسعه ششم کدامند؟ منابع اقتصادی قدرت نرم در سیاست‌های کلی برنامه توسعه ششم کدامند؟ بیشترین برجستگی منابع قدرت نرم در سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه مربوط به کدام مؤلفه و منابع است؟

مرجع بررسی در این تحقیق، سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه جمهوری اسلامی ایران و روش گردآوری مستندات، کتابخانه‌ای و اسنادی است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش تحلیل محتوای کمی استفاده شده است. با بهره‌گیری از مطالعات کتابخانه‌ای در بخش اول، به تبیین چارچوب مفهومی و نظری پرداخته شد و برای بررسی برجستگی‌های قدرت نرم در متن و اصول مندرج در سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه از روش تحلیل محتوا با رویکرد کمی استفاده و سعی شد با بسامدشماری واژگان و منابع مرتبط با قدرت نرم، برجستگی‌های منابع قدرت نرم در این برنامه توسعه استخراج شود. فرضیه اصلی مقاله به این قرار است: در میان اصول برنامه ششم توسعه، منابع چندگانه قدرت نرم قابل مشاهده است و منابع سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و علمی قدرت نرم برای ارتقای توانمندی جمهوری اسلامی ایران در سطح ملی و بین‌المللی در سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه تصریح شده است.

۱. بایسته‌های مفهومی و نظری

۱-۱. قدرت نرم؛ رویکرد مفهومی

بازشناسی منابع گوناگون قدرت و چگونگی بهره‌گیری از آنها در ادوار تاریخ، به ظهور شکل‌های جدیدی از قدرت منجر شده است. گذر از نیمه قرن بیستم و ظهور عواملی همچون رشد و گسترش افکار عمومی، تقویت جایگاه فرهنگ در روابط بین‌الملل و مانند آن و به‌طور کلی، هزینه‌بر بودن جنگ، موجب ظهور رویکردی نوین به موضوع قدرت شده که امروزه به نام «قدرت نرم»^۱ شناخته می‌شود. به ادعان بسیاری از نظریه‌پردازان، پیروزی انقلاب اسلامی ایران با اتکا به بنیان‌های ارزشی و معرفتی، موجب برجسته شدن موضوع فرهنگ در روابط بین‌الملل و به تبع آن، چرخش راهبردی کشورها به سمت به‌کارگیری قدرت نرم در تحقق اهداف خود بود (شجاعی و دیگران، ۱۳۹۳: ۲۵). در

---

1. Soft power

رویکرد سنتی به قدرت، که توسط متفکران مکتب واقع‌گرایی به خوبی نظریه‌پردازی شده، بر اجبار از طریق ابعاد مادی قدرت تأکید شده و منابع قدرت به طور عمده با رفتار دستوری مبتنی بر اجبار و زور، تشویق یا تطمیع اقتصادی همراه است. در این تصویر از قدرت، که از سوی اندیشمندانی همچون هابز و ماکیاوولی ارائه می‌شود، در واقع قدرت به توان اعمال سلطه از سوی یک بازیگر به دیگر بازیگران برای تمکین از خواست وی تعبیر می‌شود. توجه بیش از حد به عوامل مادی قدرت و به‌ویژه قدرت نظامی در این رویکرد، برداشت از قدرت را نیز دگرگون کرده، به گونه‌ای که در برخی از مطالعات معاصر، قدرت به مطالعه توانایی برای شروع جنگ تعریف شده است.

با عبور از نیمه قرن بیستم، تحولات شکل گرفته در عرصه بین‌الملل نشان داد که از ظرفیت و قابلیت اعتبارسازی قدرت و نیروی نظامی کاسته شده و از این رو، تأکید بر نیروی نظامی، جغرافیا، جمعیت و مواد خام به‌عنوان منبع قدرت، به تدریج کاهش یافت. عواملی همچون توسعه فناوری ارتباطات و شبکه‌ای شدن اجتماعات انسانی، طرح فرهنگ و ارزش‌های انسانی به‌عنوان منبعی جدید برای قدرت و هزینه‌های سرسام‌آور مادی و اعتباری به کارگیری قدرت سخت موجب شده است که امروزه توسل به قدرت، سرشت اجبارآمیز کمتری پیدا کند و ذهن سیاستمداران و نخبگان جهانی به سنخ جدیدی از قدرت با عنوان قدرت نرم معطوف گردد و در نتیجه، چهره‌ای تازه از قدرت مطرح شود که بیش از آنکه ماهیتی سخت داشته باشد، فرهنگی و اجتماعی باشد و در شبکه روابط اجتماعی معنا و مفهوم یابد (همان: ۳۷). بر این اساس، یکی از وجوه ممیزه دنیای امروز از دنیای پیشین، فزون‌اهمیتی قدرت نرم کشورها و توانایی آنان در ایجاد تغییرات ژرف، تدریجی و نامحسوس در نظام باورها، سبک زندگی، مواضع سیاسی و نگرش‌ها و ترجیحات اجتماعی مخاطبان آماج، با اعمال قدرت نرم است (محمدی، ۱۳۹۲). از این رو، قدرت نرم که بر وجه جذابیت تأکید دارد، تلاشی است که بازیگر از طریق به‌کارگیری آن درصدد همانندسازی جامعه رقیب و پیشبرد اهداف است (آقامهدوی و نادری، ۱۳۹۰: ۱۶۷). از این رو، برخلاف قدرت سخت که در مواقع بحرانی به کار می‌آید، ماهیت قدرت نرم به گونه‌ای است که به راحتی و بدون برانگیختن اعتراضات مجامع بین‌المللی، می‌توان از آن به‌عنوان اهرم‌های فشار و حتی جنگ خاموش استفاده کرد (عیوضی و دیگران، ۱۳۹۱: ۲). جوزف نای قدرت نرم را شیوه‌ای برای رسیدن به نتایج دلخواه، بدون تهدید و تشویق

آشکار و ملموس دانسته و معتقد است: یک کشور و حاکمیت می‌تواند بر این پایه به مقاصد مورد نظر خود برسد، چراکه کشورهای دیگر، ارزش‌های آن را می‌پذیرند و تحت تأثیر پیشرفت و اندیشه آن قرار می‌گیرند و در نتیجه خواهان پیروی از آن می‌شوند. در این مفهوم، مهم‌ترین مسئله، تنظیم دستورالعملی برای جذب دیگران است. بنابراین قدرت نرم، کسب اهداف مورد نظر، از طریق جذب کردن است، نه از طریق اجبار، زور و پاداش (جعفری پناه و میراحمدی، ۱۳۹۱؛ نای، ۱۳۸۹: ۴۷). از این رو، قدرت نرم، تحول مثبت و ارزنده‌ای در تحول مفهوم قدرت به شمار می‌آید و تأکید نظریه‌پردازان قدرت نرم بر خاستگاه اجتماعی قدرت و اینکه مشروعیت، اعتبار، اعتماد و مشارکت، مولد قدرت است؛ همگی حکایت از آن دارد که قدرت نرم، طرح اجتماعی کردن قدرت است (ابوالفتحی و نوری، ۱۳۹۲: ۷۸). هدف نهایی پروژه قدرت نرم، به ثمر رساندن نتیجه دلخواه در رقابت، از طریق تضمین پیروی و اطاعت سوژه است. به این مفهوم، قدرت نرم به معنای قدرتی است که فارغ از اجبار و تهدید، انسان‌ها را ترغیب می‌کند تا کاری را انجام دهند که شما می‌خواهید. پس قدرت نرم زمانی موفق است که بتوان پیروی ایجاد کرد (نیاکویی و ستوده، ۱۳۹۳: ۶۷).

قدرت نرم در جامعه اسلامی ماهیت دینی دارد و در چارچوب شرع فهمیده می‌شود، وگرنه مشروعیت ندارد. از این رو، قدرت نرم در حوزه سیاست و دین اقتضائاتی دارد که عبارت است از: احکام شریعت، اخلاق، توحید، خدامحوری، عدالت، کرامت انسانی و غیره که همگی بر قدرت نرم حاکمند و مشروعیت آن را تأیید می‌کنند (جعفری پناه و پوراحمدی، ۱۳۹۱: ۱۴۳). پس تقدم لایه‌های درونی قدرت نرم بر قدرت نرم فراملی در کنار اقتناع و رضایتمندی پایدار و ناگسستگی، نتیجه ایمان و باور است. این امر، از خود و محیط پیرامونی آغاز می‌شود. انتقال این جذابیت‌ها و جذب عناصر خارجی نیز هنگامی میسر و منطقی می‌گردد که لایه‌های مرکزی و هسته اولیه اقتدار با ابتنا بر قدرت جاذب شکل گرفته و از قوام مناسب برخوردار شده باشد. در واقع لایه‌های درونی قدرت نرم، منابع و لوازم کافی برای بسط اقتدار در محیط خارجی را فراهم آورد (ساعد، ۱۳۹۲: ۱۳). خاستگاه مؤلفه‌های قدرت نرم، از منظر اسلام دارای منشأ الهی و آسمانی است. به عبارت دیگر، صرف مؤلفه‌های مادی قدرت، بدون توجه به جنبه‌های الهی و آسمانی مد نظر اسلام نیست. نکته دیگر اینکه ماهیت تمدن اسلام و غرب، از حیث نوع نگاه به

منابع قدرت نرم در سیاست‌های کلی نظام ... ۱۳

خداوند، انسان و اجتماع، تفاوت دارد و بنابراین در مکتب اسلام نوع نگاه‌ها به قدرت نرم نگاه متعالی و الهی است. در حکمت متعالی اسلام، بدن مرکب از روح و جسم است که نیاز بدن به هر دو ضروری است و چه بسا جنبه‌های غیرجسمانی که با روح و وجدان انسان سروکار دارد، مهم‌تر از جنبه‌های جسمانی است. اگر روح به واسطه بی‌اخلاقی، بی‌عدالتی و بی‌صدافتی صدمه ببیند، ترمیم آن بسیار سخت‌تر خواهد بود از اینکه یک مؤلفه مادی قدرت را از دست بدهد (جعفری‌پناه و پوراحمدی، پیشین: ۹۹) با این اوصاف، نظریه قدرت نرم در نگاه غربی، نخست، تک‌بعدی است، چراکه صفت نرم و سخت را تنها برای توصیف منابع قدرت در نظر می‌گیرد و دیگر آنکه به دلیل ابتنا بر نگاه مادی، قائل به تفکیک بین قدرت و اخلاق بوده و از درک و استفاده از برخی منابع غیرمادی قدرت عاجز است. این در حالی است که در نگاه قرآنی و اسلامی، نظریه قدرت نرم یک نظریه چهاربعدی است که در آن علاوه بر منابع، استحکام، مدیریت و خاستگاه قدرت نیز قابل تقسیم به نرم و سخت است. همچنین در نظریه اسلامی قدرت نرم، تفکیکی بین قدرت و اخلاق وجود ندارد (کرباسی، ۱۳۹۱: ۱).

۲-۱. منابع قدرت نرم؛ رویکرد نظری

قدرت منشأ و مبادی گوناگونی دارد و بر عوامل و منابع گوناگونی تکیه داشته و از آنها ناشی می‌شود. عوامل و منابع اصلی شکل‌دهنده قدرت کشورها در حوزه‌های مختلفی قرار دارند. بدین ترتیب عوامل اقتصادی، فردی و شخصیتی، جغرافیایی، علمی و روحانی، اجتماعی و نظایر آن جملگی می‌توانند منشأ قدرت کشورها باشند که در یک کارکرد جمعی به تولید قدرت ملی می‌پردازند (حافظ‌نیا، ۱۳۸۹: ۱۲۲؛ زرقانی، ۱۳۹۲: ۴). منابع قدرت نرم غیرملموس و غیرمحسوس هستند و برخلاف منابع قدرت سخت که مبتنی بر رفتار دستوری است، منابع قدرت نرم ناظر بر رفتار متقاعدکننده است (هرسیج و تویسرکانی، ۱۳۸۸: ۱۷۲). جوزف نای مهم‌ترین منابع قدرت نرم را در چارچوب‌های جذابیت فرهنگی، ارزش‌های راستین و سیاست خارجی مناسب می‌بیند (گلشن‌پژوه، ۱۳۹۱: ۱۴۴). وی تأکید می‌کند که وجود این منابع چندگانه تولیدکننده جذابیت در عرصه داخلی و خارجی است (Nye, 2004: 10-15). با این تفاسیر، منابع زیر برای قدرت نرم قابل تصور است:

۱-۲-۱. فرهنگ و ارزش‌ها به مثابه منبع حقیقی قدرت نرم

فرهنگ یکی از منابع اصلی قدرت نرم است (دانش‌نیا، ۱۳۹۲: ۷۳) و در این دسته از منابع، جذابیت با تکیه بر فرهنگی خاص و نیز خط‌مشی‌های سیاسی سعی دارد افراد را برای تأثیرگذاری بر آنان جلب کند (Hackbarth, 2009: 1).

متیو فریزر^۱ (۲۰۰۵) در کتاب «تسلیمات اختلال جمعی: قدرت نرم و امپراتوری آمریکا» مدعی شده است که قدرت نرم آمریکا از فرهنگ پاپ در این کشور برگرفته شده و منشأ حقیقی قدرت نرم، فرهنگ به مثابه منبع کلیدی استراتژیک در سیاست خارجی مطرح است. وی بیان می‌کند: آمریکا سعی دارد با گسترش فیلم‌ها، شوهای تلویزیونی، موسیقی و ذائقه غذایی آمریکایی در سراسر جهان، فرهنگ خویش را ارائه دهد و همراه با این مقولات، ارزش‌های سیاسی غرب انتقال می‌یابد (محسنی، ۱۳۸۹: ۷). در همین راستا، قدرت انقلاب ایران نه به خاطر قدرت نظامی یا اقتصادی آن، بلکه به خاطر وجه فرهنگی و معنوی آن است (جمالزاده، ۱۳۹۱: ۶۱). اما ماهیت و جنس عناصر فرهنگی قدرت‌زا در گفتمان اسلامی و غربی متفاوت است.

جمهوری اسلامی ایران بر مبنای آموزه‌های اسلام و تأکید بر مؤلفه‌هایی مانند فرهنگ و ارزش‌های سیاسی شکل گرفت. این امر ماهیت انقلاب و نظام جمهوری اسلامی ایران را از دیگر نظام‌ها متفاوت ساخت. در مفهوم‌سازی اولیه از قدرت نرم مؤلفه‌هایی مثل فرهنگ، ارزش‌های سیاسی و مطلوب‌های سیاست خارجی بیان شده است، بر این اساس، مؤلفه‌های قدرت نرمی که در اسلام مطرح است، متفاوت از آن چیزی است که در مفهوم‌سازی اولیه از این قدرت توسط جوزف نای ارائه شده است. علت این تفاوت، در نوع نگاه به قدرت، انسان، اخلاق و خداست (جعفری‌پناه و میراحمدی، ۱۳۹۱: ۱۰۵). بنابراین می‌توان گفت: «قدرت نرم ایران به‌طور عمده به منبع دین و ارزش‌های سیاسی و اجتماعی مرتبط با آن متکی است. منابع اصلی و شناخته‌شده قدرت نرم ایران به‌طور عمده از اسلام و معنویت سرچشمه می‌گیرند» (جمشیدی و گهرویی، ۱۳۹۳: ۶۶).

برخی از مؤلفه‌های فرهنگی قدرت نرم انقلاب اسلامی ایران عبارتند از: ایمان به باورها و ارزش‌های اسلام (Mohamadi, 2008)، علم و تولید علم، معنویت، مراجع و علمای دین، بصیرت، فرهنگ استقامت و شهادت، عدالت‌خواهی (گلشن‌پژوه، ۱۳۸۷؛ پوراحمدی،

---

1. Fraser

منابع قدرت نرم در سیاست‌های کلی نظام ... ۱۵

۱۳۸۹: ۹۳) و غیره. اینها ارزش‌هایی هستند که انقلاب اسلامی آنها را مطرح و بازتولید کرده است، چراکه با فطرت انسان‌ها سازگار بوده و برای تمام مردم جهان جذابیت دارد. البته هر یک از این عوامل ممکن است در موقعیت‌های مختلف دارای اهمیت‌های متفاوتی باشند، به عبارت دیگر، اهمیت هر یک از مؤلفه‌های ایجاد و تثبیت‌کننده در تقابل با شرایط مختلف، متفاوت خواهد بود و مؤلفه‌های قدرت نرم همواره ثابت نبوده و همیشه با تحول بسترها و شرایط، آنها نیز تغییر می‌کنند (متقی‌زاده، ۱۳۹۰: ۱۰۹).

۲-۱-۲. سیاست نرم و ارزش‌های سیاسی

استفاده از سیاست نرم، به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ابزارها در رسیدن به اهداف یک کشور قلمداد می‌شود که به شکل‌های گوناگون و در عرصه‌های مختلف نمود می‌یابد. گذار از قدرت سخت به قدرت نرم در روابط بین‌الملل و تأکید بر سیاست‌های نرم‌افزاری به جای سیاست‌های سخت‌افزاری عرصه را برای عمل این نوع سیاست‌ها گشود. سیاست نرم به شکل‌های مختلف از دیپلماسی عمومی تا استفاده از رسانه‌ها به کار می‌رود تا نشان‌دهنده قدرت نرم یک کشور باشند (غلامی، ۱۳۹۲: ۱). قدرت نرم نظام جمهوری اسلامی ایران در برابر غرب، در آموزه‌های دینی و ملی نهفته در فرهنگ سیاسی شیعه ریشه دارد و از این رو با حفظ و تقویت آن می‌توان ضمن افزایش اقتدار نظام، با هر تهدیدی به مقابله برخاست. جمهوری اسلامی ایران دارای پتانسیل گسترده قدرت نرم در ابعاد سیاسی در دو بخش داخلی و خارجی است. بازشناسی، تقویت این قدرت و به فعلیت رساندن جنبه‌های سیاسی آن، احصای فرصت‌های داخلی و خارجی، همراه با شناسایی نقاط آسیب‌دشمنان و اتخاذ تدابیر و تمهیدات لازم در تدارک اقدامات مناسب آفندی در مواجهه با تهدیدات گوناگون می‌تواند قدرت نرم، امنیت همه‌جانبه و اقتدار نظام و جامعه اسلامی ایران را تضمین کند (ملک‌زاده، ۱۳۹۳: ۱). با توجه به این موضوع، توجه به توازن و همراهی سیاست داخلی و خارجی برای تولید قدرت نرم حائز اهمیت است (سجادپور و زاده‌علی، ۱۳۹۱: ۹۱-۸۲).

در گفتمان انقلاب اسلامی و اندیشه سیاسی امام خمینی (ره)، اسلام دارای مرکزیت است و همه چیز پیرامون اسلام و احکام آن می‌گردد. اسلام سیاسی در نظر امام (ره) موجب اقتدار و افزایش قدرت نرم می‌شود، که برنامه جامع عملی زندگی انسان است. در

نگاه ایشان، منابع سیاسی قدرت نرم عبارتند از: اسلام، قدرت روحانیت، حکومت اسلامی، روحیه جهاد و شهادت، تکلیف محوری، ظلم‌ستیزی، بیدارسازی، خودباوری، مردم، وحدت و استقلال. برای رسیدن به قدرت نرم از ابزارهایی مانند اخلاق حسنه اسلامی، تبلیغ پیام‌های الهی، راهپیمایی‌های دینی و مذهبی، رسانه‌های جمعی، خدمت به مردم و دیپلماسی عمومی استفاده می‌شود. همچنین قدرت نرم را آسیب‌هایی مانند اختلاف، عدم توجه و رسیدگی به مردم، قدرت‌طلبی، استبداد و خودرأیی، حب دنیا و عدم تهذیب نفس تهدید می‌کند. در مجموع باید گفت: در نگاه امام خمینی (ره) تکیه بر قدرت نرم و نفوذ در دل مردم است که می‌تواند تولید قدرت ماندگار داشته باشد (پورطاهر، ۱۳۹۱: ۱). البته باید توجه داشت که قدرت نرم اسلامی متکی بر جاذبه و دافعه است، به این معنا که از منظر اسلام، سیاست و رفتاری مورد قبول است که جاذبه و دافعه قوی داشته باشد. به عبارت دیگر، در برابر مستکبران، بی‌عدالتی‌ها و ظلم‌ها به شدت ایستادگی کند و در برابر مؤمنان با نرمی برخورد نماید. جمهوری اسلامی ایران در سیاست‌های خود نسبت به دوستان و دشمنان دارای جاذبه و دافعه قوی است. مبنای اصلی جاذبه و دافعه نظام جمهوری اسلامی ایران، تبعیت از اصول اسلام ناب محمدی (ص) و پذیرش حاکمیت خداوند است. نکته مهم دیگر در جذب و دفع افراد در سیاست‌های نظام جمهوری اسلامی ایران، سیاست استکبارستیزانه آن است (جعفری‌پناه و میراحمدی، ۱۳۹۱: ۱۱۷). این در حالی است که در نظریه قدرت نرم غربی جایگاهی برای دافعه وجود ندارد و حتی ملاک دوستی‌ها و مرزبندی‌ها، منفعت‌طلبی است و نه روابط انسانی و مبتنی بر کرامت انسانی. به همین دلیل سیاست‌ورزی جمهوری اسلامی ایران با غرب و قدرت‌های بزرگ در مسیر تولید و ارتقای قدرت نرم متمایز می‌گردد.

۳-۲-۱. اقتصاد مقتدرانه

در ادبیات غربی قدرت، اقتصاد به مثابه عامل نمادین در تصویرسازی قدرت نرم نقش دارد. رشد اقتصادی و رفاهی، بالا رفتن سرمایه‌گذاری، امید به زندگی، کاهش بیکاری و... از جمله عواملی هستند که در روند تولید قدرت نرم نقش آفرینی می‌کنند (بیگی، ۱۳۸۹: ۵۶؛ دلیرپور، ۱۳۹۱: ۴۶). قدرت اقتصادی به دو شکل قدرت اقتصادی مستقیم و قدرت اقتصادی غیرمستقیم مطرح می‌شود (خادمی، ۱۳۹۰). قدرت اقتصادی مستقیم نوعی از

قدرت اقتصادی است که هم از راه ترغیب و هم از راه فشار اقتصادی در راستای کسب منافع یک دولت به کار گرفته می‌شود و معمولاً به چگونگی استفاده دولت از ابزارهای تشویق و تنبیه اقتصادی برمی‌گردد. فونباشی از آن به‌عنوان «قدرت آشکار»، سوزان استرنج با عنوان «قدرت ارتباطی» و کلاس نور، قدرت اجبار یاد می‌کند که چنین تعریف می‌شود: دستکاری عامدانه و اندیشیده شده منابع اقتصادی توسط یک دولت با هدف تأثیرگذاری مستقیم روی رفتار دولت دیگر و وادار کردن آن به انجام یک رشته از اقدامات که در شرایط عادی و از روی اراده خودش آنها را انجام نمی‌داد. قدرت اقتصادی غیرمستقیم به رشد فزاینده وابستگی اقتصاد سیاسی جهان و حضور قوی و روشن تر اقتصاد در روابط بین دولت‌ها برمی‌گردد. فونباشی از این قدرت با عنوان «قدرت پنهان یک دولت در میان سایر دولت‌ها»، استرنج، «قدرت ساختار که در آن دولت‌ها می‌توانند از طریق نفوذ اقتصادی برای کسب قدرت و برای دستیابی به اهداف ملی تلاش کنند» و کلاوس نور، «قدرت نفوذ بدون زور» یاد می‌کنند. قدرت اقتصادی غیرمستقیم عبارتند از: توانایی کسب شده توسط یک کشور به‌صورت عامدانه یا غیرعامدانه ناشی از اندازه، تنوع و پیوندهای اقتصادی خود که از طریق شکل‌دهی محیط فعالیت و تعیین دامنه رفتارهای ممکن توسط دیگران، به‌طور مستقیم روی رفتار آنها تأثیر می‌گذارد. از این رو، بعد اول را قدرت سخت اقتصادی و بعد دوم را قدرت نرم اقتصادی می‌گویند (سیف و دیگران، ۱۳۹۲: ۱۴-۱۳). با این اوصاف، نگاه آمریکا و غرب به کمک‌های بشردوستانه اقتصادی به‌عنوان ابزاری برای اعمال قدرت نرم و پیشبرد اهداف سیاسی است. همچنین براین نکته تأکید دارند که کمک‌رسانی اقتصادی با هدف تأمین منافع و افزایش قدرت اقناعی انجام می‌گیرد (مؤسسه تحقیقاتی تدبیر اقتصاد، ۱۳۸۷: ۲۴-۱۸).

در گفتمان انقلاب اسلامی و در نقطه مقابل غرب، فعالیت اقتصادی اگر در زمینه کاهش فقر، رفع بیکاری، افزایش درآمد ملی، کاهش تورم و شکوفایی تولید به موفقیت برسد، به تنهایی قدرت نرم به شمار نمی‌رود، اما هنگامی که کامیابی‌های ناشی از جهاد اقتصادی تصویری موفق و جذاب از انقلاب اسلامی در داخل و خارج از کشور به نمایش گذارد، در آن صورت قدرت نرم جمهوری اسلامی به شکل غیر قابل تصویری افزایش خواهد یافت. موفقیت‌های اقتصادی ایران سبب می‌شود که انقلاب اسلامی ایران به‌عنوان یک حکومت دینی الگو در جهان اسلام و حتی در سایر نقاط جهان مورد توجه واقع

گردد. در آن صورت ارزش‌های انقلاب اسلامی قدرت بیشتری جهت شکل دادن به ترجیحات و اولویت‌های سایر جنبش‌های اسلامی و ضد استکباری خواهد داشت. بنابراین توفیق ناشی از فعالیت‌های اقتصادی می‌تواند زمینه مهمی جهت تبدیل شدن ایران به یک کشور الهام‌بخش را فراهم سازد. به این ترتیب نمایش تصویر کامیابی اقتصادی کشور، یک شرط لازم و نه کافی جهت تصرف ذهن‌ها و قلوب مردم و یکی از منابع صدور انقلاب اسلامی به شمار می‌رود. کمک‌های اقتصادی به مردم و کشورهای فقیر یکی از منابع افزایش قدرت نرم هر کشور به شمار می‌رود (علوی، ۱۳۹۰؛ سیف، ۱۳۹۰: ۱۵-۱۴). با این اوصاف، اقتصاد مقتدر در سطح ملی و قابلیت الگو شدن اقتصادی در سطح منطقه و جهان می‌تواند ارتقادهنده قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران باشد که مبتنی بر رفتار حمایت‌گرانه از مستضعفان جهانی و امت اسلامی است و توانمندی اقتصادی به هیچ‌عنوان در راستای فشار و تحریم سایر کشورها برای دستیابی به مطامع دنیوی به کار نمی‌رود.

۲. روش تحقیق

در این تحقیق بر اساس اهداف ترسیم شده و نوع سؤالات، از روش تحلیل محتوای کمی استفاده شده است. برای تبیین متن مورد نظر تحقیق از تحلیل اسنادی و مطالعات کتابخانه‌ای بهره گرفته شده است.

اگرچه آثار جوزف نای در مورد قدرت نرم توانسته تأثیر مشهودی بر سیاست دولت‌ها بگذارد (نای، ۱۳۸۹)، صرف پرداختن به موضوع قدرت نرم از دیدگاه اندیشمندان غربی نمی‌تواند پاسخگوی سؤالات و نیازهای جامعه کنونی ایران باشد، چراکه نظام اسلامی در ایران بر مبنای نظریه‌ای مستقل و متفاوت از قدرت نرم شکل گرفته که بیشتر تحت تأثیر آموزه‌های انقلاب اسلامی است، تا نظریه‌های غربی. بنابراین پرداختن به متون و اسناد بومی برای شناخت و تحلیل قدرت نرم در ایران، امری ضروری به شمار می‌آید (افتخاری و جانی‌پور، ۱۳۹۲: ۲۴). از جمله این اسناد فرادستی که امکان شناسایی منابع و مؤلفه‌های بومی قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران را دارند، می‌توان به قانون اساسی (قربی و جعفری، ۱۳۹۲)، سند چشم‌انداز بیست‌ساله (قربی، ۱۳۹۳؛ موسوی و قربی، ۱۳۹۳) و برنامه‌های توسعه اشاره کرد. بدون تردید برنامه‌های توسعه، رکنی اساسی برای دستیابی به اهداف ملی و اثربخشی فعالیت‌های مدیریت عالی کشور است (ارباب شیرانی و خاکباز، ۱۳۸۹: ۳۵) و در تحقق اهداف سند چشم‌انداز بیست‌ساله کشور نقش کلیدی دارند،

چراکه برنامه‌های توسعه سندی محسوب می‌شوند که به‌عنوان رهنمودی برای ویژگی‌های کلی رشد و توسعه بخش‌های مختلف نقش دارند (نوروززاده و دیگران، ۱۳۸۸: ۲۹). از این‌رو بررسی منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در برنامه‌های توسعه با توجه به جایگاه حقوقی و اجرایی این برنامه‌ها بسیار حائز اهمیت است. بنابراین جمعیت نمونه این تحقیق سیاست‌های کلی برنامه توسعه ششم جمهوری اسلامی ایران است.

تحلیل محتوا از تکنیک‌های مربوط به روش اسنادی در پژوهش علوم انسانی است. روش اسنادی به کلیه روش‌هایی گفته می‌شود که در آنها هدف پژوهش با مطالعه، تحلیل و بررسی اسناد و متون برآورده می‌شود. این تکنیک به تحلیل و آنالیز محتوا می‌پردازد و می‌کوشد با استفاده از تحلیل، داده‌هایی را در مورد متن استخراج کند. «کرپیندورف» تحلیل محتوا را تکنیکی پژوهشی معرفی می‌کند که به‌منظور استنباط تکرارپذیر و معتبر از داده‌ها در مورد متن آنها به کار می‌رود. او هدف این تحلیل را همانند سایر تکنیک‌های پژوهشی، فراهم آوردن شناخت، بینشی نو، تصویر واقعیت و راهنمای عمل می‌داند (کرپیندورف، ۱۳۷۸: ۲۵). دانیل رایف تحلیل محتوا را «قراردادن قاعده و محتوای ارتباطات در طبقات (مقوله‌های) خاص براساس قواعد و تحلیل روابط بین آن مقوله‌ها با استفاده از آزمون‌های آماری» (رایف، ۱۳۸۱: ۴) تعریف کرده است. بر این اساس، تحلیل محتوای کمی باید از چهار ویژگی برخوردار باشد: عینی بودن، نظام‌مند بودن، آشکار بودن و کمی بودن (ایمان و نوشادی، ۱۳۹۰: ۱۹). در این مقاله سعی شده با توجه به کدگذاری‌های مفهومی در بخش رویکرد مفهومی و نظری، بسامدشماری منابع قدرت نرم در سه حوزه اقتصاد، سیاست و فرهنگ در سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه جمهوری اسلامی ایران انجام شود و بر اساس فراوانی‌های به دست آمده، برجستگی منابع قدرت استخراج شود.

۳. منابع قدرت نرم در سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه جمهوری اسلامی ایران

هر پنج سال یک بار برای برنامه‌های پنج‌ساله توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران توسط مجمع تشخیص مصلحت نظام مجموعه سیاست‌هایی با عنوان سیاست‌های کلی برنامه پنج‌ساله تدوین و از طرف مقام معظم رهبری برای اعمال در قانون برنامه پنج‌ساله و اجرای آن ابلاغ می‌شود (دبیرخانه مجمع تشخیص مصلحت نظام، ۱۳۸۷: ۲). سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه در نهم تیرماه ۱۳۹۴ ابلاغ شد و بر پایه

محورهای سه گانه اقتصاد مقاومتی، پیشتازی در عرصه علم و فناوری و تعالی و مقاوم سازی فرهنگی تنظیم شده است. این سیاست های کلی با در نظر گرفتن واقعیت های موجود در صحنه داخلی و خارجی تنظیم شده تا با تحقق اهداف برنامه ششم، به ارائه الگوی برآمده از تفکر اسلامی در زمینه پیشرفت که به کلی مستقل از نظام سرمایه داری جهانی است، کمک کند. سیاست های کلی برنامه ششم توسعه دارای ۸۰ بند و شامل سرفصل های امور اقتصادی، فناوری اطلاعات و ارتباطات، اجتماعی، دفاعی و امنیتی، سیاست خارجی، حقوق و قضایی، فرهنگی، علم، فناوری و نوآوری است. مقدمه این سند توسعه نشان می دهد که به منابع قدرت ملی و جنبه های نرم افزاری آن اشاره شده است. در مقدمه می خوانیم: «اتکا بر توانایی های انسانی و طبیعی و امکانات داخلی و فرصت های وسیع برآمده از زیرساخت های موجود در کشور و بهره گیری از مدیریت جهادی و روحیه انقلابی و تکیه بر اولویت های اساسی آمده در سیاست های کلی: اصل ۴۴، اقتصاد مقاومتی، علم و فناوری، نظام اداری و جمعیت و از همه بالاتر توکل به قدرت لایزال الهی می تواند ما را به رغم تمایل و اراده دشمنان عنود، با تحقق اهداف برنامه ششم در ارائه الگویی برآمده از تفکر اسلامی در زمینه پیشرفت که به کلی مستقل از نظام سرمایه داری جهانی است، یاری رساند».

در بند ۵۳ این برنامه بر افزایش ظرفیت های قدرت نرم کشور تأکید شده است و بازوی حقیقی قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در سیاست های کلی برنامه ششم توسعه، فرهنگ و معنویت است که در راستای توکل به قدرت لایزال الهی تحقق می یابد و بازوی مکمل آن، توانمندی در عرصه اقتصاد با رویکرد مقاومتی و دانشی است. در عین حال، اصول سیاست خارجی مندرج در این برنامه با بهره گیری از دیپلماسی عمومی فعال و اقتصادی یاری بخش قدرت نرم ایران در سطح منطقه و بین المللی خواهد بود که با بهره گیری از پتانسیل های فرهنگی، علمی و اقتصادی به الگوی کشورهای منطقه تبدیل خواهد شد و الهام بخشی جمهوری اسلامی ایران مد نظر این برنامه توسعه است. با این اوصاف، از آنجایی که ظرفیت ها و پتانسیل های فرهنگی، اقتصادی و سیاسی جمهوری اسلامی ایران با توجه به ظرفیت ها و شرایط داخلی و خارجی در این سند پیش بینی شده است، کارگزاران و مسئولان می توانند با رجوع به مؤلفه های چند گانه این سند به واکاوی منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران پردازند و اجرایی نمودن بندهای هشاد گانه آن به

منابع قدرت نرم در سیاست‌های کلی نظام ... ۲۱

توانمندی نرم افزاری قدرت جمهوری اسلامی ایران در بعد داخلی و خارجی بیفزایند. این منابع چندگانه در ادامه تشریح شده‌اند.

۱-۳. منابع فرهنگی قدرت نرم

از محورهای اصلی سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه، «تعالی و مقاوم‌سازی فرهنگی» است که نشان‌دهنده اهمیت فرهنگ در این برنامه است و به موجب فصل امور فرهنگی، مسئولان موظف به حفظ دستاوردهای انقلاب و ارزش‌های اسلامی خواهند بود. همچنین مؤلفه‌های فرهنگی و اجتماعی زیادی در این سند وجود دارند که می‌توانند تقویت‌کننده قدرت نرم ایران در بعد داخلی و خارجی باشند. برخی از این منابع فرهنگی که تولیدکننده قدرت نرم هستند عبارتند از: تلاش شایسته برای تبیین ارزش‌های انقلاب اسلامی و دفاع مقدس و دستاوردهای جمهوری اسلامی، ارائه و ترویج سبک زندگی اسلامی-ایرانی، فرهنگ‌سازی درباره اصلاح الگوی مصرف، اجرای نقشه مهندسی فرهنگی کشور و تهیه پیوست فرهنگی برای طرح‌های مهم، حمایت مادی و معنوی از هنرمندان، نوآوران، محققان و تولیدکنندگان آثار و محصولات فرهنگی و هنری مقوم اخلاق، فرهنگ و هویت اسلامی-ایرانی، حضور مؤثر نهادهای فرهنگی دولتی و مردمی در فضای مجازی به منظور توسعه و ترویج فرهنگ، مفاهیم و هویت اسلامی-ایرانی و مقابله با تهدیدات، توجه ویژه به توسعه و تجلی مفاهیم، نمادها و شاخص‌های هویت اسلامی-ایرانی در ساختارهای سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور صیانت از میراث فرهنگی کشور، هویت‌بخشی، روزآمدسازی معماری اسلامی-ایرانی، فرهنگ‌سازی و ایجاد زمینه‌ها و ترتیبات لازم برای تحقق سیاست‌های کلی جمعیت، تقویت نهاد خانواده و جایگاه زن در آن، فرهنگ‌سازی و ایجاد زمینه‌ها و ترتیبات لازم برای تحقق سیاست‌های کلی جمعیت، و ...

با بررسی مؤلفه‌های فوق می‌توان چهار مؤلفه کلیدی در حوزه فرهنگ را استخراج کرد که بازتولیدکننده قدرت نرم هستند:

- هویت اسلامی-ایرانی: هویت یکی از منابع حقیقی تولید قدرت نرم است (درویشی و همتی، ۱۳۹۲: ۷۲-۶۷) و اشاره به تلقی از خود یا خودآگاهی فردی و جمعی دارد و آنگاه که در برابر دیگری و دیگران ترسیم می‌شود، ماهیت یا وجه تمایز ما از

دیگران است. جامع‌ترین هویت جمعی نزد مردم، هویت ملی نامیده می‌شود و نوعی احساس پابندی، دلبستگی و تعهد به اجتماع ملی است که جزئی از هویت فرد تلقی می‌شود. در ایران هویت ملی به مثابه بخشی از «سیاست فرهنگی» در نسبتی وثیق با ملت‌های همجوار و نیز هویت‌های فراملی قوام یافته و اشتراکات فرهنگی ایرانیان با مردم کشورهای همسایه، کشورهای جهان اسلام و نیز سایر اقوام و ملت‌ها در قالب اهتمام به ارزش‌های والای انسانی همچون مردم‌سالاری، حقوق بشر و آزاداندیشی، فرصت‌های هویتی مغتنمی را برای اعتلا و همگرایی فرهنگی و ارتقای قدرت نرم ایران فراهم آورده است. بنابراین، تقویت مؤلفه‌های جدید هویت ایرانی به‌ویژه اصل مردم‌سالاری دینی و استفاده از مزایای آن در کنار توجه و پاسداشت عناصر دینی، تاریخی و سنتی هویت ملی ایران، اثربخشی بیشتر قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران را در پی خواهد داشت. بر این اساس با سرمایه‌گذاری جدی بر مؤلفه‌های هویت ایرانی، می‌توان سبک و سیاق سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران را با هزینه کم و منافع بسیار بهبود بخشید (هرسیج و تویسرکانی، ۱۳۸۹: ۱۷۵-۱۷۳).

انقلاب اسلامی به‌عنوان یک انقلاب فرهنگی در کنار هدف‌هایی چون عدالت، آزادی و تلاش برای ارتقای اخلاق و معنویت، می‌تواند با مدیریت کارآمد خود، قوی‌ترین وجه قدرت نرم نظام محسوب شود. توانایی ایران در تولید ادبیات فراگفتمانی در حوزه‌های ایرانی اسلامی با استفاده از هویت فرهنگی الهام‌بخش ایرانیان، عنصر تعیین‌کننده در تولید قدرت نرم ایران است که از ثمرات آن افزایش مشروعیت نظام سیاسی جمهوری اسلامی نزد افکار عمومی است و عنصر مشروعیت نیز منجر به ظرفیت‌سازی‌های نوین برای هویت فرهنگی کشور خواهد بود. بنابراین درخشش ایران اسلامی در حوزه‌های ملی، منطقه‌ای، تمدنی و الهام‌بخشی مؤلفه‌های هویت فرهنگی ایران اسلامی از جمله منابع قدرت نرم است که دافع توطئه‌ها و تهدیدات نرم معاندان نظام خواهد بود (شعبانی، ۱۳۹۲: ۹۴). در سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه مؤلفه‌های هویت اسلامی و ایرانی مندرج است که تقویت آنها بر قدرت نرم جامعه ایرانی می‌افزاید.

- سبک زندگی: سبک و سیاق زندگی اجتماعی و مدنی هر کشور می‌تواند در صورت جذابیت و قدرت جذب‌کنندگی، تبدیل به قدرت نرم شود. به‌عنوان مثال، امروزه آمریکا سعی دارد شیوه زندگی به سبک آمریکایی را که ریشه در فرهنگ و باور جامعه

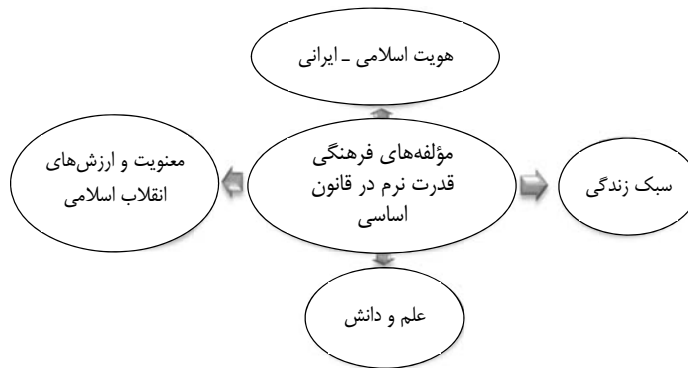

آمریکایی دارد به‌عنوان الگو و سبکی موفق برای کشورهای مختلف جهان و به‌ویژه مسلمانان خاورمیانه نمایش دهد (شاکری، ۱۳۹۲: ۱۷۲). در همین راستا، نهادینه کردن سبک زندگی اسلامی-ایرانی در بین جوانان و اقشار مختلف جامعه می‌تواند در تقویت قدرت نرم ایران حائز اهمیت باشد (حسینلی پور و دیگران، ۱۳۹۳: ۶۳). در عین حال باید توجه داشت که مسئله اصلی انقلاب اسلامی، تمدن‌سازی است و باید سبک زندگی را بنا بر اهداف انقلاب و آموزه‌های دینی و فرهنگی خود تولید کنیم و این همان قدرت نرم است (جمالی، ۱۳۹۲: ۱). در سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه هم بر ترویج سبک زندگی اسلامی-ایرانی تأکید شده (قربی، ۱۳۹۴: ۱۰۳-۱۰۱) و مؤلفه‌های آن نظیر اخلاقیات، ارزش محوری، شیوه‌های مصرف و غیره تأکید شده است.

- علم و دانش: علم و دانش و روابط بین‌المللی مبتنی بر کنشگری نهادهای علمی به مثابه قدرت نرم محسوب می‌شود (میرحسینی و دوستدار، ۱۳۹۳: ۱۲۸-۱۲۷؛ یاسوشی و کانل، ۱۳۸۹) و توسعه علمی به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های قدرت نرم موجب تبدیل کشور به جامعه‌ای دانش‌بنیان می‌شود که در آن علم و اندیشه مسیر حیات فردی و اجتماعی افراد را مشخص می‌کند و تولیدات علمی با خود اقتدار و عزت را به ارمغان خواهند آورد (افتخاری و جانی‌پور، ۱۳۹۲: ۳۵). برنامه ششم توسعه علاوه بر اینکه ناظر بر اهمیت علم و فناوری در افق پنج ساله ترسیم شده، بر دیپلماسی علمی و الهام بخشی علم و فناوری تأکید دارد که می‌تواند زمینه‌ساز قدرت نرم علمی ایران باشد.

- دین، معنویت و ارزش‌های انقلاب اسلامی: ارزش‌های بنیادینی که یک دولت آنها را پذیرفته و سرلوحه عمل خویش قرار داده است، در صورتی که جذاب باشند و در سطح بین‌المللی مورد توجه قرار گیرند، مولد قدرت نرم ظاهر شوند (سعیدی و مقدم‌فر، ۱۳۹۳: ۱۱۰). تقویت زیرساخت‌های فرهنگی با هدف تقویت ارزش‌های اسلامی و ملی (مهندسی فرهنگی) از عوامل تقویت‌کننده قدرت نرم ایران بوده و برنامه توسعه بر آنها تأکید داشته است. قدرت نرم انقلاب اسلامی تفاوت اساسی با قدرت نرم در فرهنگ لیبرال دموکراسی غرب دارد. در قدرت نرم انقلاب اسلامی نگاه جدید به انسان، تفکر انسانی، جامعه، معنویت جای خود را به مؤلفه‌های مادی‌گرایی داده و کارکردهایی چون احیای هویت جهان اسلام، ارتقای بیداری اسلامی بازسازی تمدن نوین اسلامی، تغییر معادله قدرت در منطقه، به چالش کشیدن هژمونی غرب، گشایش جبهه ثالث در روابط بین‌الملل،

الهام‌بخشی، پرچمداری انقلاب فرهنگی جهانی و همکاری و همگرایی منطقه‌ای را برای جامعه بشری، به‌ویژه جهان اسلام به ارمغان آورده است. رویکرد جدیدی در دفاع بازدارنده به‌عنوان تأثیرگذاری مطلوب قدرت نرم و پیشرفته ماهیت و جوهره فرهنگی انقلاب اسلامی بر سایر مؤلفه‌های دیگر قدرت در روابط بین‌الملل حاکم و راه و رسم جدیدی را در پیش روی مسلمانان مستضعفان و آزادی خواهان قرار داده است که در نوع خود بی‌بدیل است (حسینی و مبینی، ۱۳۹۲: ۲۳).

فراوانی مؤلفه‌های فرهنگی قدرت نرم در سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه نشان می‌دهد که دین و ارزش‌های انقلاب اسلامی با داشتن ۵۱/۷۴ درصد فراوانی از بیشترین برجستگی در میان منابع فرهنگی برخوردار است و هویت اسلامی - ایرانی (۱۵/۳۸)، علم و دانش (۱۸/۸۸) و سبک زندگی (۱۳/۹۸) فراوانی نزدیکی به یکدیگر دارند.

جدول ۱. فراوانی مؤلفه‌های فرهنگی قدرت نرم در سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه

درصد	فراوانی	مؤلفه‌های فرهنگی قدرت نرم در سیاست‌های کلی برنامه ششم
۵۱/۷۴	۷۴	دین، معنویت و ارزش‌های انقلاب اسلامی
۱۵/۳۸	۲۲	هویت اسلامی - ایرانی
۱۸/۸۸	۲۷	علم و دانش
۱۳/۹۸	۲۰	سبک زندگی
۱۰۰	۱۴۳	مجموع

۲-۳. منابع اقتصادی قدرت نرم

در سیاست‌های کلی برنامه ششم، بیشترین بندها مربوط به امور اقتصادی است که با مؤلفه‌های کلیدی اقتصاد مقاومتی و علم و فناوری قابل بازشناسی است و ۳۱ بند این برنامه به طور مستقیم مربوط به امور اقتصادی است. در عین حال، در مقدمه این برنامه تأکید شده است: سعی بر این است با بهره‌گیری از توانایی‌های انسانی و طبیعی و امکانات داخلی، الگویی از پیشرفت بومی به دست آید که برآمده از تفکرات اسلامی باشد. از این رو، اقتصاد یکی از مهم‌ترین منابع قدرت ملی جمهوری اسلامی ایران در برنامه ششم توسعه است که برخی از مؤلفه‌های آن عبارتند از:

رشد اقتصادی شتابان و پایدار و اشتغال‌زا، بسیج همه امکانات و ظرفیت‌های کشور، بهبود مستمر فضای کسب و کار، مشارکت و بهره‌گیری مناسب از ظرفیت نهادهای عمومی غیردولتی با ایفای نقش ملی و فراملی آنها در تحقق اقتصاد مقاومتی، توسعه پیوندهای اقتصادی و تجاری متقابل و شبکه‌ای کشور، به‌ویژه با کشورهای منطقه آسیای جنوب غربی، تبدیل شدن به قطب تجاری و ترانزیتی و انعقاد پیمان‌های پولی دو و چندجانبه، گسترش و تعمیق نظام جامع تأمین مالی و ابزارهای آن با مشارکت اشخاص حقیقی و حقوقی داخلی و خارجی، توسعه سرمایه‌گذاری و ثبات و پایداری و کاهش خطرپذیری فعالیت‌های تجاری و اقتصادی کشور، ارتقای شفافیت و سلامت نظام مالی، جذب سرمایه ایرانیان خارج از کشور و سرمایه‌گذاران خارجی، تغییر نگاه به نفت و گاز و درآمدهای حاصل از آن، تکمیل زنجیره ارزش صنعت نفت و گاز و کاهش شدت انرژی، حمایت از تأسیس شرکت‌های غیردولتی برای سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های اکتشاف (نه مالکیت)، تحقق کامل هدف‌مندی‌سازی یارانه‌ها در جهت افزایش تولید، اشتغال و بهره‌وری، کاهش شدت انرژی و ارتقای شاخص‌های عدالت اجتماعی، توسعه تولید کالاهای دارای بازدهی بهینه، دانش‌بنیان نمودن صنایع بالادستی، تقویت شرکت‌های دانش‌بنیان، افزایش خودکفایی، افزایش تولید ثروت ملی و حمایت دولت از سرمایه‌گذاری در مناطق کمتر توسعه‌یافته و روستایی، اقدامات اجرایی جهت توسعه روستایی کشور برای تثبیت جمعیت و تشویق مهاجرت به مناطق روستایی و عشایری (کانون تولید و ارزش‌آفرینی) با برنامه‌ریزی و مدیریت بهینه در سطح ملی، منطقه‌ای و محلی، تعیین سهم واقعی در توزیع منابع و ارتقای شأن و منزلت اجتماعی، ایجاد فرصت‌های جدید اقتصادی و حمایت‌های

ویژه از فعالیت‌های کارآفرینی و اشتغال‌زایی مزیت‌دار بومی و مقاوم‌سازی تأسیسات و زیرساخت‌ها و اماکن روستایی، توسعه اقتصادی دریایی، توسعه صادرات و ترانزیت بار، افزایش نرخ رشد ارزش افزوده بخش‌های صنعت، معدن و صنایع معدنی و افزایش صادرات محصولات آن با اجرای سیاست‌های کلی صنعت و معدن، دانش‌بنیان نمودن شیوه تولید و محصولات صنعتی، نشان‌سازی تجاری و تقویت حضور در بازارهای منطقه و جهان، اولویت دادن به حوزه‌های راهبردی صنعتی و افزایش ضریب نفوذ فناوری‌های پیشرفته در آنها، اولویت دادن به تأمین مواد مورد نیاز صنایع داخلی کشور، تحول نظام استانداردها سازی کشور و مدیریت کیفیت، استقرار نظام جامع و کارآمد آمار و اطلاعات کشور، کسب جایگاه برتر منطقه در توسعه دولت الکترونیک در بستر شبکه ملی اطلاعات، توسعه محتوا در فضای مجازی بر اساس نقشه مهندسی فرهنگی کشور تا حداقل پنج برابر وضعیت کنونی و بومی‌سازی شبکه‌های اجتماعی، ایجاد، تکمیل و توسعه شبکه ملی اطلاعات و تأمین امنیت آن، تسلط بر دروازه‌های ورودی و خروجی فضای مجازی و پالایش هوشمند آن و ساماندهی، تبدیل ایران به مرکز تبادلات پستی و ترافیکی ارتباطات و اطلاعات منطقه و گسترش حضور در بازارهای بین‌المللی، حضور مؤثر و هدفمند در تعاملات بین‌المللی فضای مجازی، افزایش سهم سرمایه‌گذاری زیرساختی در حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات تا رسیدن به سطح کشورهای برتر منطقه، توسعه فناوری فضایی، ارتقاء سلامت اداری و اقتصادی و مبارزه با فساد، استقرار نظام جامع، یکپارچه، شفاف، کارآمد و چندلایه تأمین اجتماعی، توانمندسازی و خوداتکایی اقشار و گروه‌های محروم، رفاه و تأمین اجتماعی، توسعه پایدار صنعت ایران‌گردی به گونه‌ای که ایران‌گردهای خارجی، حمایت از صنایع دستی و صیانت از میراث فرهنگی کشور، دستیابی به رتبه اول منطقه در علم و فناوری و تثبیت آن، توسعه علوم پایه و تحقیقات بنیادی، نظریه‌پردازی و نوآوری در چارچوب سیاست‌های کلی علم و فناوری و نقشه جامع علمی کشور، تعامل فعال، سازنده و الهام‌بخش در حوزه علم و فناوری با سایر کشورها و مراکز علمی و فنی معتبر منطقه‌ای و جهانی به‌ویژه جهان اسلام و توسعه تجارت و صادرات محصولات دانش‌بنیان، توسعه و ساماندهی نظام ملی نوآوری و حمایت از پژوهش‌های مسئله‌محور و تجاری‌سازی پژوهش و نوآوری و توسعه نظام جامع تأمین مالی در جهت پاسخ به نیاز اقتصاد دانش‌بنیان.

این منابع را می‌توان در چهار مؤلفه کلی بررسی و تبیین کرد:

- اقتصاد مقاومتی و دانش‌بنیان: عبور از اقتصاد وابسته به منابع اولیه و متکی بر فروش مواد خام و کم‌فرآوری شده تنها از مسیر اقتصاد نوآور و تولید دانش‌بنیان میسر است؛ به‌ویژه برای اقتصاد ایران که الهام‌بخشی در جهان اسلام و برخوردار از دانش پیشرفته را هدف گرفته است. در شرایطی که تحریم‌های اقتصادی علیه کشورمان شدت یافته است، توجه بیشتر به شرکت‌های دانش‌بنیان و کمک به توسعه و ارتقای توانمندی آنها، با هدف رهایی از فروش منابع طبیعی کشور و حرکت به سمت تولید دانش‌بنیان ضرورت می‌یابد. به عبارت دیگر، راه جهاد اقتصادی و اقتصاد مقاومتی، از مسیر اقتصاد و تولید دانش‌بنیان می‌گذرد (دفتر سیاست‌گذاری علم و فناوری، ۱۳۹۱: ۱۷). سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه تمرکز بالایی بر روی مقاوم‌سازی اقتصاد و دانش‌بنیان نمودن آن دارد و همین امر، نظام اقتصاد ملی را در برابر تهدیدات ایمن می‌سازد و بسترهای استقلال اقتصادی را فراهم می‌آورد.

- تولید ملی: یکی از مؤلفه‌های تولیدکننده قدرت نرم، توانایی در تولید نیازهای ملی است که می‌تواند استحکام ساخت درونی نظام اقتصادی و سیاسی را تقویت کند. کشوری که توانایی در تولید مایحتاج بومی خود را دارد، زمینه‌های وابستگی را می‌کاهد و قدرت ملی را افزایش می‌دهد. با این اوصاف، تولید ملی در بینش اقتصادی اسلام، تنها برای رفع نیازهای ضروری بشر و فراهم ساختن سطح پایین زندگی نیست، بلکه بر ایجاد اقتدار ملی، تعالی تأکید می‌شود.

- خودکفایی و استقلال اقتصادی: با خودکفایی، جامعه می‌تواند کالاهای و خدمات مورد نیاز خود را تولید کند و در کالاهای اساسی به بیگانگان وابسته نباشد. خودکفایی و اقتدار اقتصادی مستلزم توانمندی کمی و کیفی در تولید است، چراکه بسنده کردن به تولیدات اندک یا نامطلوب داخلی نمی‌تواند اقتدار ملی را به ارمغان آورد. قرآن کریم تلاش برای رهای از وابستگی‌ها از جمله وابستگی اقتصادی را وظیفه همه مؤمنان می‌داند و در زمینه به‌کارگیری تمام توان برای دستیابی به اقتدار کامل، تأکید می‌کند: «هر نیرویی در قدرت دارید، برای مقابله با آنها [دشمنان]، آماده سازید» (انفال: ۶۰). مفاد این آیه، قدرت یافتن مسلمانان و رسیدن آنان به حدی از شکوه و عظمت است که دشمنان هرگز این جرئت را به خود ندهند که نسبت به جامعه اسلامی تعرض کنند. بدیهی است چنین اقتداری شامل اقتدار در امور سیاسی و اقتصادی و فرهنگی باشد. حمایت از تولید داخلی و

حمایت از سرمایه گذار و کارگر داخلی سبب می شود توسعه پایدار به وجود آید و مقدمه ای برای تبدیل تولیدات داخلی به محصول با کیفیت که در درجه نخست برای مصرف کشور و در درجه بعدی برای یک تولید صادرات محور باشد و زمینه ساز تبدیل ایران به یک قدرت اقتصادی شود (نامه جامعه، ۱۳۹۲: ۳۵-۳۱). در عین حال، بسیاری از مؤلفه های سیاست های کلی برنامه ششم ناظر بر استقلال و خودکفایی اقتصادی است که توانمندی قدرت ملی را افزایش می دهد و می تواند ثبات و اقتدار ایران را در صحنه های ملی و بین المللی افزایش دهد.

در میان مؤلفه های اقتصادی مرتبط با قدرت نرم در سیاست های کلی برنامه ششم، اقتصاد مقاومتی و دانش بنیان به مثابه اهرم پیشرفت و قدرت ملی محسوب می شود و از فراوانی و مؤلفه های زیادی برخوردار است. البته بین سایر مؤلفه های اقتصادی برنامه، همپوشانی بسیاری وجود دارد و در تعامل با یکدیگر، یک اقتصاد مقتدرانه را شکل می دهند.

جدول ۲. مؤلفه های اقتصادی قدرت نرم در سیاست های کلی برنامه ششم توسعه

درصد	فراوانی	مؤلفه های اقتصادی قدرت نرم در سیاست های کلی برنامه ششم
۵۹/۰۹	۱۰۴	اقتصاد دانش بنیان و اقتصاد مقاومتی
۱۰/۲۲	۱۸	تولید ملی
۳۰/۶۸	۵۴	خودکفایی و استقلال اقتصادی
۱۰۰	۱۷۶	مجموع

در میان مؤلفه های اقتصادی قدرت نرم در سیاست های کلی برنامه ششم توسعه، اقتصاد

منابع قدرت نرم در سیاست‌های کلی نظام ... ۲۹

دانشی و مقاوم از بیشترین فراوانی برخوردار است و نزدیک به ۶۰ درصد منابع اقتصادی مربوط به آن می‌شود. در عین حال تولید ملی با ۱۰/۲۲ و استقلال اقتصادی با ۳۰/۶۸ درصد فراوانی در کنار این مؤلفه قرار دارند.

۳-۳. منابع سیاسی قدرت نرم

سیاست داخلی و خارجی در سیاست‌های کلی برنامه ششم ابزاری برای تقویت قدرت نرم ایران است و بر اساس بندهای این برنامه، می‌توان به رویکرد نرم‌افزاری در سیاست خارجی ایران برای دستیابی به اهداف ترسیم شده پی برد و در همین راستا، بهره‌گیری از دیپلماسی عمومی و نوین نشانگر چهره متحولی از دستگاه سیاست خارجی در حوزه‌های علم و فناوری، اقتصاد و سیاست بین‌الملل است. برخی از منابع سیاسی قدرت نرم در این سند عبارتند از:

حفظ و افزودن بر دستاوردهای سیاسی جمهوری اسلامی در منطقه آسیای جنوب غربی، اولویت دادن به دیپلماسی اقتصادی با هدف توسعه سرمایه‌گذاری خارجی، توسعه کمی و کیفی رسانه‌های فرامرزی با زبان‌های رایج بین‌المللی، ایجاد زمینه‌های لازم در جهت جلب سرمایه و توان علمی و تخصصی ایرانیان خارج از کشور در توسعه ملی و تأثیر بر سیاست‌های نظام سلطه در دفاع از منافع ملی، بهره‌گیری حداکثری از روش‌ها و ابزارهای دیپلماسی نوین و عمومی، افزایش توان دفاعی در تراز قدرت منطقه‌ای در جهت تأمین منافع و امنیت ملی، ارتقای توان بازدارندگی کشور، توسعه توان موشکی و فناوری‌ها و ظرفیت تولید سلاح‌ها و تجهیزات عمده دفاعی برترساز با توان بازدارندگی و متناسب با انواع تهدیدات، گسترش هوشمندانه و مصون‌سازی پدافند غیرعامل با اجرای کامل پدافند غیرعامل در مراکز حیاتی و حساس کشور، افزایش ظرفیت‌های قدرت نرم و دفاع سایبری و تأمین پدافند و امنیت سایبری برای زیرساخت‌های کشور، تقویت کمی و کیفی بسیج مستضعفان، تأمین امنیت پایدار مناطق مرزی با انسداد کامل نرم‌افزاری و سخت‌افزاری، توسعه و تقویت یگان‌های مرزبانی، مشارکت‌دهی مرزنشینان در طرح‌های امنیتی، توسعه فعالیت‌های اطلاعاتی و تقویت دیپلماسی مرزی، گسترش همکاری و تعامل فعال، سازنده و الهام‌بخش در حوزه علم و فناوری.

منابع فوق را می‌توان در شاخص‌های کلی دیپلماسی فعال، دفاع همه‌جانبه و امنیت

ملی، حفظ و ارتقای دستاوردهای سیاسی جمهوری اسلامی ایران مشاهده کرد:

- دیپلماسی عمومی و فعال: اشاره به فرایندی دارد که طی آن جهت برقراری روابط مستقیم با مردم یک کشور برای پیشبرد منافع و افزایش ارزش کشوری که به دنبال این رابطه است در نظر مردم آن کشور بیگانه تلاش می‌شود. به عبارت دیگر، دولت‌ها برای افزایش اعتبار و ارتقای وجهه خود در عرصه سیاست خارجی دست به برقراری رابطه مستقیم با مردم می‌زنند (آدمی و ذولفقاری، ۱۳۹۱: ۱۵). بر همین اساس، دیپلماسی عمومی و فعال یکی از ابزارهای اصلی اعمال قدرت نرم در صحنه سیاست است (Dizard, 2004؛ ملیسن، ۱۳۸۸) و بی‌توجهی به آن زمینه‌های کاهش قدرت نرم و زوال منابع آن شود. از این رو، بهره‌گیری از منابع و ظرفیت‌های نرم افزاری ملی نظیر فرهنگ‌های جذاب، ارزش‌های سیاسی و غیره در ترغیب و دستیابی به اهداف در سیاست بین‌الملل حائز اهمیت است (عطایی و دیگران، ۱۳۹۰: ۱۹۲-۱۹۱). در سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه بر دیپلماسی نوین و ابعاد آن نظیر دیپلماسی اقتصادی و عمومی، اشاره شده است که مبتنی بر عناصر الهام بخش نظیر علم و فناوری، توسعه و پیشرفت بومی، اقتصاد دانشی و غیره است و ظرفیت قدرت نرم ایران را ارتقا می‌دهند.

- حفظ و ارتقای دستاوردهای سیاسی: انقلاب اسلامی دستاوردهای سیاسی بسیاری برای جمهوری اسلامی ایران به ارمغان آورد که از جمله آنها می‌توان به مردم‌سالاری دینی، استقلال همه‌جانبه، عدالت سیاسی و اجتماعی، حمایت‌گری از مستضعفین، مقابله و ستیز با استکبار و قدرت‌های بزرگ و... اشاره کرد. هر کدام از این مؤلفه‌ها بر اقتدار بین‌المللی و قدرت نرم افزاری جمهوری اسلامی ایران افزود و حفظ و ارتقای این مؤلفه‌ها زمینه‌های پیوند هویت اسلامی-ایرانی با سیاست داخلی و خارجی را به همراه خواهد داشت که توانمندی قدرت ملی را می‌افزاید. در اندیشه مقام معظم رهبری، دستاوردهای سیاسی شامل مدافع اسلام، ضدیت با امپریالیسم، سنگر انقلاب‌های اسلامی، دولت سرمشق، رهبر و حافظ منطقه، مبارزه با صهیونیسم و غیره است که به مثابه نقش ملی ایرانیان در سیاست داخلی و خارجی از معارف اسلامی نشئت گرفته و نشانگر استوار شدن سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر قدرت نرم است (جعفرزاده و خلیلی، ۱۳۹۲: ۹).

- دفاع همه‌جانبه و امنیت ملی: میان قدرت سخت و نرم ارتباطی ظریف وجود دارد و نمی‌توان نسبت به یکی از این دو بعد بی‌توجه بود. به عبارت دیگر، توانمندی سخت‌افزاری

منابع قدرت نرم در سیاست‌های کلی نظام ... ۳۱

هم تولیدکننده قدرت نرم است، چراکه مدیریت‌کننده تهدیدات بوده و استحکام قدرت ملی را به همراه می‌آورد. از این رو، دفاع همه‌جانبه و ارتقای امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، توانمندی نرم‌افزاری ایران در عرصه بین‌المللی را افزایش می‌دهد. در متن برنامه توسعه، بر دفاع همه‌جانبه سخت‌افزاری و نرم‌افزاری تأکید شده که تضمین‌کننده امنیت و قدرت نرم است.

در خصوص مؤلفه‌های سیاسی قدرت نرم در سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه باید اذعان داشت که پیوند وثیق میان سیاست داخلی و خارجی وجود دارد و دیپلماسی فعال و پویا در سطح منطقه و جهان بازوی ارتقادهنده قدرت نرم سیاسی جمهوری اسلامی ایران است. درصد فراوانی منابع سیاسی قدرت نرم در برنامه فوق عبارتند از: دیپلماسی فعال (۲۰/۵۱)، دفاع همه‌جانبه (۴۳/۵۸) و حفظ دستاوردهای انقلاب اسلامی (۳۵/۸۹). بر اساس فراوانی منابع سیاسی قدرت نرم در برنامه توسعه، فهمیده می‌شود که امنیت ملی بسیار مورد توجه است و باید در برابر تهدیدات مختلف آماده دفاع بود.

جدول ۳. مؤلفه‌های سیاسی قدرت نرم در سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه

درصد	تعداد فراوانی	مؤلفه‌های سیاسی قدرت نرم در سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه
۲۰/۵۱	۸	دیپلماسی فعال
۴۳/۵۸	۱۷	دفاع همه‌جانبه و امنیت ملی
۳۵/۸۹	۱۴	حفظ و ارتقای دستاوردهای سیاسی انقلاب اسلامی
۱۰۰	۳۹	مجموع

۴. آسیب‌های قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در افق برنامه ششم توسعه

با بررسی و مذاقه در بندهای سیاست کلی برنامه ششم توسعه می‌توان به برخی موانع و آسیب‌های قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران دست یافت. رصد عنوان‌های کلی سیاست‌های کلی برنامه ششم نشان می‌دهد که چند دسته از موانع و آسیب‌ها در پیش روی تولید و بازتولید قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران قرار دارند که بی‌توجهی به آنها می‌تواند بسترهای کاهش قدرت ملی و ابعاد نرم افزاری قدرت جامعه ایرانی را به همراه داشته باشد. این موانع در حوزه‌های اقتصادی، علم و فناوری، اجتماعی و فرهنگی قابل رؤیت هستند.

۴-۱. آسیب‌های فرهنگی قدرت نرم

در حوزه موانع و آسیب‌های فرهنگی کاهش‌دهنده قدرت نرم جامعه ایرانی در افق پنج ساله می‌توان به مؤلفه‌های زیر اشاره کرد: بی‌توجهی به مقاوم‌سازی فرهنگی و تعالی نظام فرهنگی کشور، گزینش الگوهای اقتصادی نامناسب با فرهنگ بومی و ارزشی، کاهش تفکر اسلامی در حوزه مسائل فرهنگی کشور و تقلیدگرایی از راهبردهای فرهنگی جوامع غربی برای رفع معضلات و آسیب‌های فرهنگی کشور، کاهش روحیه انقلابی و اسلامی در جامعه، بی‌توجهی به راهبرد «اتکال به قدرت لایزال الهی»، افزایش گرایش جامعه به فرهنگ سرمایه‌داری، غفلت از بازدارندگی فرهنگی و مدیریت تهدیدات فرهنگی - اجتماعی، ناکارآمدی فرهنگ‌سازی در حوزه سیاست‌های کلی نظام، ناقص ماندن فرایند هویت‌سازی در شهروندان و سیمای جامعه، ناکارآمد بودن درونی‌سازی ارزش‌های انقلاب اسلامی و دستاوردهای جمهوری اسلامی ایران، مصرف‌گرایی فرهنگی، زوال سبک زندگی اسلامی-ایرانی و رواج سبک زندگی مادی‌گرا و تجملی جوامع غربی، درونی نشدن مؤلفه‌های فرهنگی اقتصاد مقاومتی، ارجای ناقص نقشه مهندسی فرهنگی و طرح پیوست فرهنگی، کاهش فرایند تولید محصولات فرهنگی در جامعه ایرانی و مصرف کالاهای غربی، نقش‌آفرینی ضعیف نهادهای فرهنگی دولتی و مردمی در فضای مجازی به‌منظور توسعه و ترویج فرهنگ، مفاهیم و هویت اسلامی-ایرانی، کم‌توجهی به نمادها و شاخص‌های هویت اسلامی-ایرانی در ساختارهای سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور و غیره.

آسیب‌های فرهنگی فوق از جذابیت‌های فرهنگی ایران در سطوح ملی و بین‌المللی می‌کاهد و این مهم‌ترین آسیب برای قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران است. مهم‌ترین رکن قدرت نرم انقلاب اسلامی و به تبع آن جمهوری اسلامی ایران، فرهنگ و ارزش‌ها می‌باشد که بی‌توجهی به آنها زوال قدرت نرم را به همراه خواهد داشت.

۲-۴. آسیب‌های علم و فناوری قدرت نرم

در حوزه موانع و آسیب‌های علم و فناوری کاهش‌دهنده قدرت نرم جامعه ایرانی در افق پنج ساله می‌توان به مؤلفه‌های زیر اشاره کرد: بی‌توجهی به پیشسازی جامعه ایرانی در حوزه علم و فناوری، کاهش توجه به علوم برترساز، کاهش نوآوری ملی در حوزه علم و فناوری، زوال و هدر رفتن سرمایه‌های انسانی در حوزه علم و فناوری و عدم توان کافی برای جذب نخبگان علمی، عدم استعانت از روحیه جهادی و انقلابی در عرصه علم و فناوری (مخدوش ماندن جهاد علم و فناوری)، کاهش سطح محتوای علمی در فضاهای مجازی کشور، بی‌توجهی به بومی‌سازی علوم راهبردی، علوم انسانی تقلیدگرا و کاهش تولیدات علمی متناسب با نیازهای زمانی جامعه ایرانی، اجرایی نشدن سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، عدم تحقق جایگاه برتر منطقه‌ای در حوزه علم و فناوری، فعال نشدن دیپلماسی فرهنگی، عدم توجه سیاست‌گذاری عمومی و مسئولان به توسعه علوم پایه و تحقیقات بنیادی در سطح کشور، مدنظر قرار ندادن نظریه‌پردازی و نوآوری در چارچوب سیاست‌های کلی علم و فناوری و نقشه جامع علمی کشور، ساماندهی نشدن نظام ملی آمار و اطلاعات علمی، پژوهشی و فناوری کارآمد، کاهش شناخت معارف دینی و مبانی انقلاب اسلامی در نظام آموزشی و دانشگاهی کشور، عدم توجه به گسترش همکاری و تعامل فعال، سازنده و الهام‌بخش در حوزه علم و فناوری در دستگاه وزارت امور خارجه و سیاست خارجی کشور، نزول صادرات محصولات دانش‌بنیان، عدم حمایت پژوهش‌های مسئله‌محور و تجاری‌سازی پژوهش در جامعه ایرانی، توسعه ناکارآمد و نامتوازن نظام جامع تأمین مالی در جهت پاسخ به نیاز اقتصاد دانش‌بنیان در سطح نظام ملی و غیره.

آسیب‌های ذکر شده از الهام‌بخشی علم و فناوری ایران و تبدیل شدن ایران به قدرت برتر منطقه‌ای در حوزه علم و دانش جلوگیری می‌کند، چراکه علم و فناوری می‌تواند بسترها کاهش وابستگی به کشورهای دیگر، رشد متوازن جامعه، افزایش استقلال سیاسی و

اقتصادی، جذابیت بین‌المللی، دیپلماسی علمی و رشد گردشگری علمی در ایران را فراهم آورد.

۳-۴. آسیب‌های اقتصادی قدرت نرم

اقتصاد یکی از پایه‌های قدرت نرم کشورها در دهه‌های اخیر بوده و با ایجاد جذابیت و مشروعیت برای کشورها می‌تواند به عنوان یکی از ارکان مهم قدرت نرم جامعه ایرانی محسوب شود. برخی از آسیب‌های اقتصادی که از میزان جذابیت و قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران می‌کاهد عبارتند از: پیاده نشدن مؤلفه‌ها و سیاست‌های اقتصاد مقاومتی، در نظر نگرفتن واقعیت‌های موجود اقتصادی در صحنه داخلی و خارجی، ارائه نشدن الگوی برآمده از تفکر اسلامی در زمینه پیشرفت و مستقل از نظام سرمایه‌داری جهانی، عدم اتکا بر توانایی‌های انسانی و طبیعی و امکانات داخلی، عدم استعانت از فرصت‌های وسیع برآمده از زیرساخت‌های موجود در کشور، مغفول ماندن مدیریت جهادی در سطح جامعه، اجرایی نشدن اولویت‌های اساسی در سیاست‌های کلی (نظیر اصل‌های اقتصاد مقاومتی، علم و فناوری، نظام اداری و جمعیت)، بسیج ناقص امکانات و ظرفیت‌های کشور، کاهش رشد اقتصادی شتابان و پایدار و اشتغال‌زا در جامعه ایرانی، بهبود نیافتن فضای کسب و کار و تقویت ساختار رقابتی بازار ملی، بی‌توجهی به فرایند مشارکت و بهره‌گیری مناسب از ظرفیت نهادهای عمومی غیردولتی با ایفای نقش ملی و فراملی آنها در تحقق اقتصاد مقاومتی، مستقل نشدن مصارف صندوق توسعه ملی از تکالیف بودجه‌ای و قوانین عادی، سقوط شاخص‌های عدالت اجتماعی، کاهش تولید ثروت ملی و حمایت دولت از سرمایه‌گذاری در مناطق کمتر توسعه‌یافته و روستایی، اولویت ندادن به حوزه‌های راهبردی صنعتی (از قبیل صنایع نفت، گاز، پتروشیمی، حمل و نقل، مواد پیشرفته، ساختمان، فناوری اطلاعات و ارتباطات، هوافضا، دریا، آب و کشاورزی) و افزایش ندادن ضریب نفوذ فناوری‌های پیشرفته در آنها و غیره.

اگر آسیب‌های فوق برطرف نشوند، وابستگی اقتصادی و کاهش سطح قدرت اقتصاد ملی زمینه‌های ناکارآمدی قدرت نرم ایران را فراهم می‌آورد. کشوری که در سطح ملی با مشکلات اقتصادی و رخوت اقتصادی روبرو است و نمی‌تواند برای سایر جوامع از قدرت الگو شدن برخوردار باشد و هیچ جذابیت و کششی نیز برای سایر ملت‌ها نخواهد داشت.

۴-۴. آسیب‌های اجتماعی قدرت نرم

براساس تجربیات انقلاب اسلامی و چند دهه تجربه جمهوری اسلامی ایران، قدرت اجتماعی پیش شرط قدرت نرم ایران بوده است، چراکه اگر در جامعه ثبات و آرامش برقرار نباشد و میان شهروندان پیوند و همبستگی وجود نداشته باشد، یک جامعه شکننده و فاقد قدرت ملی شکل می‌گیرد. از این رو، مؤلفه‌های اجتماعی قدرت نرم بسیار حائز اهمیت بوده و براساس مؤلفه‌های امور اجتماعی در سیاست‌های کلی ششم توسعه می‌توان به برخی از آسیب‌های اجتماعی در جامعه ایرانی که تضعیف‌کننده قدرت نرم هستند اشاره داشت. برخی از آنها عبارتند از: عدم توجه به گسترش «ایمان به قدرت الهی» در سطح عمومی جامعه، بی‌توجهی به ارتقای سلامت اداری و اقتصادی، تقلیل سطح مبارزه با فساد اجتماعی و سایر ابعاد آن، قرار نگرفتن سیاست توانمندسازی و خوداتکایی اقشار و گروه‌های محروم در برنامه‌های مربوط به رفاه و تأمین اجتماعی، فرهنگ‌سازی نامناسب در راستای ایجاد زمینه‌ها و ترتیبات لازم برای تحقق سیاست‌های کلی جمعیت، بی‌توجهی به سیاست‌های تقویت نهاد خانواده، رهاسازی مناطق حاشیه‌نشین و پیشگیری و کنترل ناهنجاری‌های عمومی ناشی از آن در برنامه‌های توسعه اجتماعی، عدم صیانت از میراث اجتماعی و فرهنگی کشور، سامان نبخشیدن به هویت اسلامی-ایرانی در سطوح مختلف اجتماع، کاهش نمادهای ملی در ساختار اجتماعی کشور، بی‌توجهی به پیوست اجتماعی توسط مسئولان و سیاست‌گذاری‌های عمومی، نداشتن برنامه مناسب برای همدلی و همبستگی اجتماعی در جامعه ایرانی و غیره.

آسیب‌های فوق زمینه‌های کاهش قدرت نرم اجتماعی جامعه ایرانی را فراهم می‌آورد، چراکه یک ملت مقدر و دارای استحکام ساخت درونی قدرت ملی است و می‌تواند در عرصه‌های بین‌المللی دارای قدر نرم باشد. هیچ ملت ضعیفی نمی‌تواند از قدرت کافی در معدلات بین‌المللی برخوردار باشد.

۵. راهبردهای فعال‌سازی قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران

برای اینکه قدرت نرم جامعه ایرانی در طی برنامه ششم توسعه ارتقا یابد، لازم است راهبردهایی در عرصه‌های علم و فناوری، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی اتخاذ گردد که در ادامه به برخی از آنها اشاره می‌شود.

۱-۵. راهبردهای حوزه فرهنگی

برای اینکه کشوری از قدرت نرم پویا و کارآمد برخوردار باشد، لازم است فرهنگ آن جامعه حراست شود و در عین حال در فرایند انتقال فرهنگی، به شکلی مناسب به جوامع بین‌المللی نشان داده شود. از این رو، یک ارتباط تعاملی بین صیانت از فرهنگ‌های ارزشی و بومی در داخل و عرضه این نمادهای فرهنگی به جامعه جهانی وجود دارد که پیوستگی این دو مؤلفه، تحکیم‌بخش قدرت نرم خواهد بود. برخی از راهبردهای فرهنگی که تقویت‌کننده قدرت نرم ایران هستند، عبارتند از: دو دسته از راهبردهای ملی و بین‌المللی. در این میان، راهبردها در سطح ملی شامل موارد زیر است:

اهمیت دادن به فرهنگ‌های راهبردی جمهوری اسلامی ایران و تلاش برای درونی‌سازی ارزش‌های فرهنگی جامعه ایرانی در اقشار جامعه و به‌ویژه نونهالان و جوانان، پاسداشت هویت اسلامی و ایرانی، نهادینه‌سازی فرهنگ ایثار اجتماعی، الگوسازی فرهنگ مشارکت اجتماعی دوران دفاع مقدس برای جامعه ایرانی در زمان حاضر، تلاش برای ترویج جهاد فرهنگی در سطح جامعه، اهمیت به سیاست‌گذاری فرهنگی متجانس با ارزش‌های ایرانی و اسلامی، رعایت موازین فرهنگی در نهادهای آموزشی و تلاش برای آشنا نمودن قشر علمی با فرهنگ ناب اسلامی-ایرانی و تولید محتواهای فرهنگی در رسانه ملی.

راهبردها در سطح بین‌المللی عبارتند از: تقویت دیپلماسی فرهنگی، اشاعه نمادهای فرهنگ اسلامی-ایرانی در کشورهای منطقه، گسترش فعالیت‌ها و اقدامات فرهنگی رایزنی‌های فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، فعال‌سازی انجمن‌های دوستی ایران و سایر کشورها، اهمیت به صنعت گردشگری برای پخش و اشاعه فرهنگ ایرانی، حضور فعال در نمایشگاه‌های فرهنگی بین‌المللی، عمق بخشی به فعالیت نهادهای علمی و فرهنگی جمهوری اسلامی در کشورهای استراتژیک و هم‌پیمان با ایران، افزایش تولید برنامه‌های ماهواره‌های در حوزه فرهنگ همسو، با سیاست‌های جمهوری اسلامی ایران، ارتباط مراکز دینی کشورهای همسایه با نهادهای دینی و حوزوی جمهوری اسلامی ایران، شکل دادن به پیمان‌های دو یا چندجانبه فرهنگی و حضور فعال ایران در این مجامع فرهنگی و معرفی جاذبه‌های فرهنگ ایرانی به مجامع جهانی از طریق ارسال مبلغان دینی و فرهنگی به کشورهای مختلف.

۲-۵. راهبردهای حوزه علم و فناوری

از آنجایی که علم و فناوری در عصر حاضر یکی از مهم‌ترین ارکان قدرت نرم جوامع محسوب می‌شود، تلاش برای سیاست‌گذاری علمی در کشور و توانمندسازی جامعه ایرانی در حوزه علوم و فناوری‌های برترساز و راهبردی بسیار حائز اهمیت است که در ادامه به برخی از راهبردها اشاراتی می‌شود. راهبردها در سطح ملی عبارتند از: نهادینه‌سازی فرهنگ تولید علم، جهاد علمی و تلاش در راستای برون‌رفت جامعه در مسائل علمی، سوق دادن تحقیقات علمی به سوی کاربردی شدن و رفع مشکلات جامعه، پیوند نهادهای علمی با صنایع راهبردی، حرکت مجامع علمی به سوی فناوری‌های برترساز، بومی‌سازی فناوری‌های مورد نیاز جامعه، اهمیت به علوم انسانی و اجتماعی، گسترش فعالیت‌های علمی و پژوهش‌های راهبردی در دانشجویان تحصیلات تکمیلی، مرزشکنی دانش و ایجاد قدرت علمی، حمایت از نخبگان علمی، فراهم کردن تسهیلات لازم برای رشد فعالیت‌های مرتبط با حوزه علم و فناوری و غیره. راهبردها در سطح بین‌المللی شامل موارد زیر است:

تلاش مسئولان برای رسیدن به رتبه برتر علمی در سطح منطقه و اقتدار علمی، رفع نیازهای علم و فناوری کشورهای همسایه و ایجاد مرجعیت علمی ایران برای کشورهای آسیای جنوب غربی و خاورمیانه، توانمندسازی دیپلماسی علم و فناوری، مورد توجه قرار دادن الهام‌بخشی علم و فناوری در جهان اسلام، تولید معانی و مفاهیم کاربردی مرتبط با نیازهای علمی در بین کشورهای اسلامی، افزایش مراودات علمی با سایر کشورها، ایجاد پیوندهای دو یا چندجانبه میان نهادهای علمی و آموزشی ایران با دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی جهان و افزایش سطح کمی و کیفی تولیدات علمی کشور در سطح ملی و بین‌المللی.

۳-۵. راهبردهای حوزه اقتصادی

اقتصاد پویا و مستحکم می‌تواند جاذبه‌های بسیاری را برای یک بازیگر بین‌المللی ایجاد کند و در عین قوام بخشیدن به ساختار درونی جامعه، چهره‌ای کارآمد و توانا از کشور را در افکار عمومی بین‌المللی ایجاد می‌کند که در ادامه به برخی از راهبردهای حوزه اقتصادی که در تولید قدرت نرم جامعه ایرانی مؤثر خواهند بود، اشاره می‌شود.

راهبردهای اقتصادی در حوزه ملی: جهاد اقتصادی و رفع موانع اقتصادی در سطح

بومی و ملی، افزایش قدرت اقتصادی، رفع شکاف‌های اقتصادی در سطح اقشار مختلف، رعایت عدالت اقتصادی، توزیع عادلانه ثروت ملی، سهم کردن همه آحاد ملت در فرایندهای اقتصادی و تعمیم مشارکت اقتصادی، ایجاد امنیت اقتصادی، مردمی کردن اقتصاد، ترویج مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی، رواج مصرف مقتصد و تعادلی در جامعه، ایجاد تولید طیب ملی، مقابله با تجمل‌گرایی در جامعه، تقویت نهادهای اقتصادی مردم نهاد و دانش‌بنیان، حمایت از طرح‌های اقتصادی زودبازده، ایجاد امنیت اقلام راهبردی و حیاتی کشور، ایجاد فضای مناسب سرمایه‌گذاری، حمایت از شهرک‌های صنعتی و فرایندهای اقتصادی پربازده، حمایت از بنگاه‌های اقتصادی کوچک، تلاش برای احیای فعالیت‌های اقتصادی خانوارهای روستایی، توانمندسازی جمعیت روستائین و افزایش مهارت‌های اقتصادی روستائین‌ها، ایجاد فرصت‌های شغلی عادلانه در تمامی مناطق کشور و غیره. این فعالیت‌ها بر شکل‌گیری یک اقتصاد مقتدر و توانا کمک شایانی می‌کند که دستاورد آن، رضایت عمومی، توانایی ملی و اعتماد شهروندان نسبت به دولتمردان و حکومت خواهد بود.

در حوزه بین‌المللی نیز فعالیت‌هایی نظیر اقتدار اقتصادی بین‌المللی، کمک به کشورهای آسیب‌پذیر، انفاق اقتصادی بین‌المللی، حمایت‌گری اقتصادی از کشورهای اسلامی، الگوسازی اقتصادی برای کشورهای منطقه، الهام‌بخشی الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت و اقتصاد مقاومتی برای کشورهای منطقه، رفع شبهات اقتصادی کشورهای اسلامی و ایجاد مرجعیت ایران برای رفع مشکلات اقتصادی کشورهای منطقه، حمایت از محرومان جهان و غیره. این مؤلفه‌ها بر جذابیت سیاست‌های ایران در مجامع بین‌المللی می‌افزاید و نوعی اعتماد بین‌المللی برای ایران به ارمغان خواهد آورد.

۴-۵. راهبردهای حوزه اجتماعی

از آنجایی که قدرت اجتماعی در جامعه اسلامی بن‌مایه قدرت نرم بین‌المللی است، توجه به مؤلفه‌های تحکیم‌بخش اجتماع در جمهوری اسلامی ایران می‌تواند به بسط نرم‌افزاری قدرت کمک قابل توجهی کند. برخی از راهبردهای اجتماعی تأثیرگذار بر قدرت نرم جامعه ایرانی عبارتند از: افزایش همبستگی اجتماعی، همدلی و هم‌زبانی دولت و ملت، کاهش سطح فساد و ایجاد سلامت عمومی، عدالت اجتماعی و تعمیق مؤلفه‌های آن در

جامعه، افزایش سطح ولایت‌پذیری مردم، توانمندسازی اجتماعی، افزایش استحکام خانواده‌ها، درونی‌سازی ارزش‌های اجتماعی، افزایش مشارکت‌های اجتماعی آگاهانه برای رفع آسیب‌های ملی و استفاده از تمامی ظرفیت‌های اجتماعی برای برون‌رفت از معضلات پیش روی جامعه، تعمیق محبت اجتماعی، ایجاد روحیه همکاری در جامعه با رویکرد مشارکت گروهی و فعال، افزایش دادن آگاهی‌های سیاسی و اجتماعی.

۶. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

توانایی کشورها برای استعانت از قدرت نرم برای پیشبرد اهداف بسیار حائز اهمیت بوده و با توجه به مشروعیت‌زایی و همراهی کشورها با سیاست‌های اتخاذ شده توسط کشور اقدام‌کننده، شناسایی و تحصیل منابع قدرت می‌تواند یاری‌دهنده کشورها در عرصه‌های مختلف باشد. در همین راستا، یکی از مراجع شناسایی منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران، سیاست‌های کلی نظام و اسناد فرادستی است. به همین منظور، این مقاله به بررسی منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه پرداخته است و بررسی داده‌های استخراج شده از متن سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه جمهوری اسلامی ایران نشان می‌دهد:

در این برنامه، ارتقای ظرفیت قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران مد نظر است و می‌توان منابع فرهنگی، سیاسی و اقتصادی قدرت نرم را شناسایی کرد که در تعامل و پیوند با یکدیگر بوده و در راستای دستیابی به جایگاه اول منطقه‌ای ایران حائز اهمیت است. باید توجه داشت که در این برنامه، به ابزارهای نوین قدرت نرم توجه ویژه شده است که می‌توان به دیپلماسی عمومی و نوین، دفاع و امنیت پایدار، علم و دانش، الهام‌بخشی، تعامل سازنده و پویا، ارتباطات تجاری بین‌المللی، جذب سرمایه‌های انسانی و اقتصادی و غیره اشاره کرد. بر خلاف سایر اسناد فرادستی جمهوری اسلامی ایران (قانون اساسی، سند چشم‌انداز بیست ساله و غیره)، در این برنامه مؤلفه‌های اقتصادی قدرت نرم نسبت به سایر مؤلفه‌ها تقدم دارند و ۳۱ بند از مؤلفه‌های این برنامه به طور مستقیم مرتبط با امور اقتصادی است و از مجموع منابع استخراج شده قدرت نرم در این برنامه، نزدیک ۵۰ درصد منابع مرتبط با اقتصاد و ارزش‌های مرتبط با آن است و در مرتبه بعدی، فرهنگ (۴۰ درصد) و سیاست و ارزش‌های سیاسی (۱۰ درصد) قرار دارند.

در میان منابع اقتصادی قدرت نرم، اقتصاد دانش‌بنیان و اقتصاد مقاومتی با ۵۹/۰۵

درصد فراوانی از بیشترین برجستگی برخوردار هستند و در مرتبه بعدی، استقلال اقتصادی و خودکفایی (۳۰/۶۸) و تولید ملی (۱۰/۲۲) قرار دارند. در حوزه منابع فرهنگی، معنویت و ارزش‌های حاکم بر جامعه از بیشترین فراوانی برخوردارند و عامل اصلی ایجاد قدرت نرم در جامعه ایرانی محسوب می‌شوند و نزدیک به نیمی از مؤلفه‌های فرهنگی قدرت نرم در این برنامه مرتبط به دین، معنویت و ارزش‌های اساسی است که فراوانی آن ۵۱/۷۴ است. در همین راستا، هویت اسلامی-ایرانی (۱۵/۳۸)، علم و دانش (۱۸/۸۸) و سبک زندگی (۱۳/۹۸) از سایر منابع فرهنگی قدرت نرم هستند. در حوزه منابع سیاسی قدرت نرم می‌توان به دفاع همه‌جانبه و امنیت ملی (۴۳/۵۸)، دیپلماسی فعال (۲۰/۵۱) و حفظ و ارتقای دستاوردهای سیاسی انقلاب اسلامی ایران (۳۵/۸۹) اشاره کرد. با توجه به فراوانی استخراج شده از منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در متن برنامه ششم توسعه، می‌توان از اقتصاد دانش‌بنیان و مقاومتی (منبع اقتصادی)، معنویت و ارزش‌ها (منبع فرهنگی) و دفاع همه‌جانبه (منبع سیاسی) به عنوان تأثیرگذارترین منابع قدرت نرم در این برنامه توسعه یاد کرد که یاری‌دهنده سیاست‌های ایران اسلامی در عرصه‌های ملی و بین‌المللی هستند. برای نهادینه‌سازی قدرت نرم جامعه ایرانی در افق برنامه ششم توسعه، لازم است آسیب‌ها و موانع اجرایی شدن قدرت نرم ایران شناسایی شده و برای رفع آنها تصمیمات اجرایی لازم اتخاذ شود. در این زمینه، موانع و آسیب‌های اجتماعی، علمی، اقتصادی و فرهنگی پیش روی قدرت نرم ایران قرار دارند که با اتخاذ تصمیمات راهبردی و سیاست‌گذاری‌های مطلوب در حوزه‌های یادشده می‌توان ضریب نفوذ و قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران را افزود. برخی از این راهبردهای تأثیرگذار بر قدرت نرم جامعه ایرانی می‌توان به همبستگی ملی، الهام بخشی علم و فناوری، رعایت مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی، فعال‌سازی دیپلماسی عمومی و فرهنگی، اقتدار علمی، روحیه جهاد و تلاش عمومی در عرصه‌های مختلف جامعه، صدور ارزش‌های فرهنگی و سیاسی جمهوری اسلامی ایران در جهان اسلام، بومی‌سازی فناوری‌های برترساز و دانش راهبردی، تعمیق فرهنگ راهبردی جمهوری اسلامی ایران و غیره اشاره کرد.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

۱. ابوالفتحی، محمد و مختار نوری (۱۳۹۲). «تأثیر سرمایه اجتماعی بر افزایش قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران»، پژوهشنامه انقلاب اسلامی، سال دوم، بهار، شماره ۶.
۲. آدمی، علی و مهدی ذولفقاری (۱۳۹۱). «اثرگذاری قدرت نرم بر دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی، بهار، شماره ۲۹.
۳. ارباب شیرانی، بهروز و حسن خاکباز (۱۳۸۹). «بررسی جایگاه فناوری در برنامه‌های توسعه‌ای کشور»، فصلنامه رشد فناوری، دوره ششم، تابستان، شماره ۲۳.
۴. فتخاری، اصغر و محمد جانی‌پور (۱۳۹۲): «منابع قدرت نرم انقلاب اسلامی»، پژوهشنامه انقلاب اسلامی، دوره سوم، زمستان، شماره ۹.
۵. آقامهدوی، اصغر و مهدی نادری باب‌اناری (۱۳۹۰). «کاربرد قدرت نرم از ناحیه استکبار؛ رویکردی قرآنی»، فصلنامه دانش سیاسی، سال هفتم، پاییز و زمستان، شماره ۱۴.
۶. ایمان، محمدتقی و محمود نوشادی (۱۳۹۰). «تحلیل محتوای کیفی»، فصلنامه پژوهش، سال سوم، پاییز و زمستان، شماره ۲.
۷. بیگی، مهدی (۱۳۸۹). قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران: مطالعه موردی لبنان، تهران: دانشگاه امام صادق (ع).
۸. پوراحمدی، حسین (۱۳۸۹). قدرت نرم در جمهوری اسلامی ایران، قم: انتشارات بوستان کتاب.
۹. پورطاهر زرعی، محمدتقی (۱۳۹۱). قدرت نرم در اندیشه امام خمینی (ره)، تهران: دانشگاه امام صادق (ع)، دانشکده علوم سیاسی و معارف اسلامی.
۱۰. جعفرزاده بهابادی، حسین و محسن خلیلی (۱۳۹۲): «نقش‌های ملی و پیدایش قدرت نرم»، فصلنامه مطالعات قدرت نرم، سال سوم، پاییز و زمستان، شماره ۹.
۱۱. جعفری‌پناه، مهدی و منصور میراحمدی (۱۳۹۱). «مؤلفه‌های قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران با رویکرد اسلامی»، فصلنامه معرفت سیاسی، سال چهارم، پاییز و زمستان، شماره ۲.
۱۲. جمالی‌زاده، ناصر (۱۳۹۱). «قدرت نرم انقلاب اسلامی و نظریه صدور فرهنگی انقلاب»، پژوهشنامه انقلاب اسلامی، دوره اول، پاییز، شماره ۴.
۱۳. جمالی، مصطفی (۱۳۹۲). قدرت نرم یعنی تولید سبک زندگی بر مدار دین و فرهنگ، خبرگزاری شبستان، ۲۳ بهمن ماه، شناسه خبر ۳۴۲۷۷۸.
۱۴. جمشیدی، محمدحسین و رسول محمدی گهرویی (۱۳۹۳). «جمهوری اسلامی ایران و عراق نوین: تبیینی بر کاربرد قدرت نرم در عراق نوین در راستای تحقق ارزش‌های انقلاب اسلامی»، فصلنامه جامعه‌شناسی جهان اسلام، دوره اول، بهار و تابستان، شماره ۴.
۱۵. حافظ‌نیا، محمدرضا (۱۳۸۹). قدرت و منافع ملی، تهران: نشر انتخاب.
۱۶. حسینقلی‌پور، طهمورث و دیگران (۱۳۹۳). «نهادینه‌سازی مؤلفه‌های قدرت نرم نظام جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر رهیافت بازاریابی اجتماعی»، پژوهشنامه انقلاب اسلامی، سال چهارم، پاییز، شماره ۱۲.

۱۷. خادمی، موسی (۱۳۹۰). تهدیدات اقتصاد ملی، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی.
۱۸. دانش‌نیا، فرهاد (۱۳۹۲). «قبض و بسط مفهوم قدرت در سامان فکری جوزف نای»، جستارهای سیاسی معاصر، سال چهارم، پاییز، شماره ۳.
۱۹. دبیرخانه مجمع تشخیص مصلحت نظام (۱۳۸۷). مقایسه اجمالی سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه با سیاست‌های کلی برنامه دوم، سوم و چهارم توسعه، تهران: کمیسیون تلفیق و هماهنگی و موارد خاص، دبیرخانه مجمع تشخیص مصلحت نظام.
۲۰. درویشی، فرهاد و زهره همتی (۱۳۹۲). «هویت ایرانی-اسلامی: آماج قدرت نرم آمریکا»، فصلنامه مطالعات سیاسی جهان اسلام، سال دوم، پاییز، شماره ۷.
۲۱. دفتر سیاست‌گذاری علم و فناوری (۱۳۹۱). راهبرد تولید دانش‌بنیان؛ جایگاه شرکت‌های دانش‌بنیان در اقتصاد مقاومتی، تهران: مرکز روابط عمومی و اطلاع‌رسانی ریاست جمهوری.
۲۲. دلیرپور، پرویز (۱۳۹۱). «زوال قدرت نرم ایالات متحده آمریکا»، فصلنامه قدرت نرم، سال دوم، پاییز و زمستان، شماره ۷.
۲۳. دهشیری، محمدرضا (۱۳۸۷). «جایگاه قدرت نرم در انقلاب اسلامی»، فصلنامه حضور، تابستان، شماره ۵۷.
۲۴. رایف، دانیل و دیگران (۱۳۸۱). تحلیل پیام‌های رسانه‌ای، ترجمه مهدخت بروجردی، تهران: نشر سروش.
۲۵. زرقانی، هادی (۱۳۹۲). «سنجش و رتبه‌بندی قدرت ملی کشورها در جهان اسلام»، فصلنامه جامعه‌شناسی جهان اسلام، دوره اول، پاییز و زمستان، شماره ۴.
۲۶. ساعد، نادر (۱۳۹۲). «درآمدی بر نهادهای بی‌بدیل حقوقی در دیپلماسی پیامبر اعظم (ص)»، ویژه‌نامه اجلاس بین‌المللی دیپلماسی و قدرت نرم در سیره پیامبر اعظم، شماره اول، تهران: مجمع جهانی صلح اسلامی.
۲۷. سجادیپور، محمدکاظم و علی مهدی‌زاده (۱۳۹۱). «اجرای سیاست خارجی، قدرت نرم و ارتباطات»، فصلنامه قدرت نرم، سال دوم، پاییز و زمستان، شماره ۷.
۲۸. سعیدی، روح‌الامین و حمیدرضا مقدم فر (۱۳۹۳). «منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه قدرت نرم، سال چهارم، پاییز و زمستان، شماره ۱۱.
۲۹. سیف، اله‌مراد و دیگران (۱۳۹۲). «مفهوم‌شناسی قدرت نرم اقتصادی: توسعه نظریه قدرت نرم متعارف در حوزه اقتصاد»، فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج، سال شانزدهم، بهار، شماره ۵۸.
۳۰. شاکری، خویی (۱۳۹۲). «رویارویی فرهنگی و قدرت نرم در مناسبت جمهوری اسلامی ایران و ایالات متحده آمریکا»، فصلنامه انقلاب اسلامی، سال دهم، بهار، شماره ۳۲.
۳۱. شجاعی، هادی و دیگران (۱۳۹۳). «تأثیر انقلاب اسلامی ایران در برجسته شدن موضوع قدرت نرم در روابط بین‌الملل»، ماهنامه معرفت، سال بیست و سوم، مرداد، شماره ۲۰۰.
۳۲. شعبانی، رمضان (۱۳۹۲). «قدرت نرم و هویت فرهنگی در جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه مطالعات قدرت نرم، سال سوم، پاییز و زمستان، شماره ۹.
۳۳. عطایی، فرهاد و دیگران (۱۳۹۰). «دیپلماسی عمومی و قدرت نرم: ایران و آمریکا در عراق جدید»، فصلنامه سیاست، دوره ۴۱، پاییز، شماره ۳.

منابع قدرت نرم در سیاست‌های کلی نظام ... ۴۳

۳۴. علوی، حسین (۱۳۹۰). «جهاد اقتصادی و قدرت نرم: نقش جهاد اقتصادی در افزایش قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران»، پایگاه اطلاع رسانی حوزه، ۲۴ خردادماه.
۳۵. عیوضی، رحیم و دیگران (۱۳۹۱). «جنگ نرم و سناریوهای آینده انقلاب اسلامی»، پژوهشنامه انقلاب اسلامی، سال اول، پاییز، شماره ۴.
۳۶. غلامی، فرامرز (۱۳۹۲). سیاست نرم آمریکا در قبال جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر سفارت مجازی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم سیاسی، تهران: دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، دانشکده علوم سیاسی.
۳۷. قربی، سیدمحمدجواد (۱۳۹۲). «واکاوی مختصات قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در سند چشم‌انداز ۱۴۰۴»، فصلنامه عملیات روانی، پاییز، شماره ۳۷.
۳۸. قربی، سیدمحمدجواد (۱۳۹۴). «مؤلفه‌های الهام بخشی و قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در جهان اسلام: مطالعه سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه»، پژوهشنامه انقلاب اسلامی، سال پنجم، پاییز، شماره ۱۶.
۳۹. قربی، سیدمحمدجواد و صدرالدین موسوی (۱۳۹۲). «الهام بخشی و قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در سند چشم‌انداز ۱۴۰۴»، فصلنامه قدرت نرم، پاییز و زمستان، شماره ۹.
۴۰. قربی، سیدمحمدجواد و علی اکبر جعفری (۱۳۹۳). «برجستگی منابع قدرت نرم ایران: مطالعه موردی قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه پاسداری فرهنگی، سال چهارم، پاییز و زمستان، شماره ۱۰.
۴۱. کرباسی، وحید (۱۳۹۱). قدرت نرم از نگاه قرآن، پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم سیاسی، تهران: دانشگاه امام صادق (ع)، دانشکده علوم سیاسی و معارف اسلامی.
۴۲. کریندورف، کلوس (۱۳۷۸). تحلیل محتوا، ترجمه هوشنگ نایب، تهران: انتشارات روش.
۴۳. گلشن پژوه، محمودرضا (۱۳۸۷). جمهوری اسلامی ایران و قدرت نرم، تهران، معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی.
۴۴. گلشن پژوه، محمودرضا (۱۳۹۱). «قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران: مناسب‌ترین راه برای مقابله با آماج جنگ نرم»، فصلنامه رهنامه سیاست‌گذاری، سال سوم، بهار، شماره ۱.
۴۵. مؤسسه تدبیر اقتصاد (۱۳۸۷). قدرت نرم، امنیت استراتژیک و نوع دوستی بین‌المللی، تهران: نشر مؤسسه تحقیقاتی تدبیر اقتصاد.
۴۶. مبینی، عبدالله و سیدمحمدحسینی (۱۳۹۲). «تأثیرات منطقه‌ای و بین‌المللی قدرت نرم انقلاب اسلامی»، فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران، دوره ششم، تابستان، شماره ۲۲.
۴۷. متقی‌زاده، احمد (۱۳۹۰). «مؤلفه‌های قدرت نرم انقلاب اسلامی»، فصلنامه مطالعات قدرت نرم، دوره اول، تابستان، شماره ۲.
۴۸. محسنی، غفور (۱۳۸۹). تأثیر قدرت نرم انقلاب اسلامی ایران بر کشور پاکستان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم سیاسی، تهران، دانشگاه علامه طباطبایی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی.
۴۹. محمدی، حسین (۱۳۹۲). تأثیر دیپلماسی در افزایش قدرت نرم آمریکا در ابتدای هزاره سوم، پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، دانشکده

علوم سیاسی.

۵۰. ملک‌زاده، محمد (۱۳۹۳). قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در برابر غرب، پایان‌نامه دکتری معارف اسلامی، قم: دانشگاه معارف اسلامی.
۵۱. ملیسن، ژن (۱۳۸۸). دیپلماسی عمومی نوین؛ کاربرد قدرت نرم در روابط بین‌الملل، ترجمه رضا کلهر و محسن روحانی، تهران، دانشگاه امام صادق (ع).
۵۲. میرحسینی، سیدعبدالحمید و حسین محمدی دوستدار (۱۳۹۳). «دیپلماسی علمی به مثابه قدرت نرم»، فصلنامه قدرت نرم، سال چهارم، پاییز و زمستان، شماره ۱۱.
۵۳. نامه جامعه (۱۳۹۲). «تبیین اقتصاد مقاومتی و مؤلفه‌های کلیدی آن»، ماهنامه نامه جامعه، سال دهم، بهمن و اسفندماه، شماره ۱۰۸.
۵۴. نای، جوزف (۱۳۸۹). قدرت نرم ابزارهای موفقیت در سیاست بین‌الملل، ترجمه سیدمحسن روحانی و مهدی ذوالفقاری، تهران: امام صادق (ع).
۵۵. نوروززاده، رضا و دیگران (۱۳۸۸). «تحلیل محتوایی اسناد فرادستی و معین به‌منظور استنتاج سیاست‌های برنامه‌های توسعه پنجم بخش آموزش عالی، تحقیقات و فناوری»، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، پاییز، شماره ۵۳.
۵۶. نیاکویی، امیر و علی اصغر ستوده (۱۳۹۳). «ماعیت رویارویی نرم غرب با انقلاب اسلامی ایران در روند انقلاب‌های عربی»، پژوهشنامه انقلاب اسلامی، سال سوم، تابستان، شماره ۱۱.
۵۷. هرسیج، حسین و مجتبی تویسرکانی (۱۳۸۸). «مقایسه میزان قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران و ایالات متحده آمریکا در خاورمیانه»، فصلنامه دانش سیاسی، سال پنجم، بهار و تابستان، شماره ۱.
۵۸. هرسیج، حسین و مجتبی تویسرکانی (۱۳۸۹). «تأثیر مؤلفه‌های هویت‌ساز ایرانی بر قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، دوره سوم، بهار، شماره ۹.
۵۹. یاسوشی، ماتانابه و دیوید مک کانل (۱۳۸۹). آموزش عالی، فرهنگ عامه و قدرت نرم، ترجمه سیدمحسن روحانی، تهران: امام صادق (ع).

ب) منابع لاتین

1. Dizard, Wilson (2004). *Inventing public diplomacy: The Story of the US Information Agency*, Boulder CO and London, Lynne Rienner.
2. Fraser, Matthew (2005). *Weapons of Mass Distraction: Soft Power and American Empire*, Thomas Dunne Books, First U. S Edition .
3. Hackbarth, MajR (2009). *Soft Power and Smart Power in Africa*, Center for Contemporary Conflicts .
4. Mohammadi, Manouchehr (2008). "The Source of Power in Islamic Republic of Iran", *Iranian journal of international affairs*, vol. 16. no. 2 .
5. Nye, Joseph (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, New York, Public Affairs .